

קיצור הלכות

חגי תשרי

הלכות ראש השנה, יום הכיפורים, ארבעת המינים,
סוכות, יום טוב וחול המועד

יו"ל ע"י

itim-latoria.org

בית מדרש מקוון להלכה

תשרי תשפ"ז

רוצים להמשיך ללמוד גם אחרי החג?

שיעורים מוקלטים בנושאים מגוונים

דפי מקורות וסיכומים הלכתיים

סביבת לימוד אישית לכל לומד

סרקו והתחילו לקבוע עיתים לתורה ללא עלות

תוכן העניינים

3.....	תוכן העניינים.....
6.....	הלכות ראש השנה.....
6.....	ערב ראש השנה.....
8.....	תפילת ערבית.....
8.....	הסימנים וסעודת הלילה.....
10.....	תקיעת שופר.....
14.....	תשליך.....
15.....	הנחיות לשנה זו שראש השנה חל בשבת.....
15.....	קידוש וסעודה בליל יו"ט שני.....
17.....	הלכות יום הכיפורים.....
17.....	ערב יום הכיפורים.....
19.....	התארגנות לצום.....
19.....	איסורי יום הכיפורים.....
22.....	קטן בתענית.....
22.....	מעוברות ומניקות וחולים בתענית.....
24.....	התפילות ביום הכיפורים.....
25.....	סוף הצום.....
27.....	הלכות ארבעת המינים.....
27.....	הלכות לולב.....
28.....	הלכות הדס.....
28.....	הלכות ערבה.....
29.....	הלכות אתרוג.....
30.....	כללי הפסול בארבעת המינים.....

הלכות סוכה..... 31

31 בניית הסוכה

31 דפנות הסוכה

32 סכך הסוכה

33 סוכה בפרגולה

35 ליל יו"ט ראשון של סוכות

35 מצוות ישיבה בסוכה

הלכות יום טוב..... 39

39 מבוא להלכות יום טוב

40 מוקצה ביום טוב

41 בעלי חיים ביום טוב

42 הכנה מיום טוב ליום אחר

43 טוחן ביום טוב

44 מכשירי אוכל נפש

45 בורר ביום טוב

46 רחצה ביום טוב

48 הדלקת אש ביום טוב

48 כיבוי אש וגרם כיבוי ביום טוב

50 'על האש' ביום טוב

52 הדלקת הנרות

53 הוצאה ביום טוב

54 בונה ביום טוב

54 שמחת יום טוב

56	הלכות חול המועד
56	מבוא וכללי המלאכות
57	שמחת המועד
58	אוכל נפש
58	מכשירי אוכל נפש
59	צרכי הגוף
59	תיקון רכב
60	תספורת גילוח וציפורניים
61	בגדים – תיקון וכביסה
62	צורך המועד
63	כתיבה
64	מסחר במועד
65	דבר האבד
66	צרכי מצווה

הלכות ראש השנה

ערב ראש השנה

סליחות - משכימים לאמירת סליחות. ומנהג אשכנז להרבות בסליחות בערב ר"ה.

אין תוקעים בשופר בערב ר"ה [רמ"א תקפ"ג ג] ואם נצרך התוקע להתלמד לתקוע, יעשה זאת בחדר סגור [ילקו"י עמ' כא].

התרת נדרים - נוהגים לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה. ומנהג הספרדים לומר נוסח התרת קללות הכולל גם נדרים. ומכל מקום מי שנדר לביהכנ"ס בעלייתו לתורה וכד' וזוכר את נדרו אינו נפטר מנדרו בהתרה כללית, וצריך לשלם חובו.

תחנון - בשחרית אין אומרים וידוי ונפ"א, אלא רק בסליחות (תקפ"א, ג). למנהג האשכנזים אומרים בסליחות אף אם האיר היום (מ"ב ס"ק כג). ולמנהג הספרדים רק עד לנץ החמה (ילקו"י מועדים עמ' כא). במנחה של היום הקודם לערב ראש השנה אומרים תחנון כרגיל, וכן צדקתך אם הוא שבת.

תענית - יש נוהגים להתענות בערב ראש השנה (שו"ע תקפ"א, ב) והרוצה להתענות צריך שיקבל עליו במנחה של יום הקודם באלוהי נצור ע"פ הנוסח המובא שם בסידורים. (ועדף במנחה קטנה. שם במ"ב ס"ק טז, דרשו הערה 35). ואפילו אם הוא שבת. ובזמננו רבים נוהגים להתענות עד חצות היום [פס"ט ש תקפ"א א כ].

ביקור בבית העלמין —יש נוהגים לבקר בבית העלמין בערב ראש השנה, ולהתפלל שם לקב"ה (רמ"א תקפ"א, ד). ובסידורים נדפסו נוסחאות מיוחדות לערב ר"ה. ומנהג הספרדים להקדים ולעלות בערב ר"ה אלול [אול"צ ב ד בהערה, ילקו"י עמ' כא].

תספורת - מכבסים ומסתפרים בערב ראש השנה להראות שאנו בטוחים בחסדו שיוציא לצדק משפטינו (שו"ע תקפ"א, ד), לפי הקבלה עדיף להסתפר קודם חצות היום [בא"ח ויקהל יא. אך ראה משנ"ב רנב ז] וכן יגזוז ציפורניים ארוכות (שו"ע רס א).

טבילה - יש גברים הנוהגים לטבול בערב ראש השנה לכבוד היום הקדוש, והוא מנהג טוב ואין מברכים על טבילה זו (שו"ע תקפ"א, ד; וראה בבא"ח ש"ר נצבים, ג', לענין מספר הטבילות וכוונתם). ומי שמנוע מלטבול ראוי שיעשה עירוי ט' קבין, או 40 נטילות ידיים (ראה בא"ח שם).

צדקה - ראוי לתת צדקה ביום זה [רמ"א שם]

הכנת פרי חדש - נכון להכין פרי חדש לצורך ברכת שהחיינו שמברכים בליל יום טוב שני.

השארת נר דולק - יש צורך להשאיר נר ארוך (של 48 שעות) מערב חג ראשון על מנת שיוכלו באמצעותו להדליק נרות ביום טוב שני ובשנה זו גם נרות שבת, וכן לצורך בישולים ביו"ט למי שחפץ בכך.

הכנת הכיריים - מי שחפץ לבשל על כירי גז ביום טוב, יחבר שעון גז מערב יו"ט ע"מ שיוכל לקבוע את זמן כיבוי הלהבה ביו"ט. במקרה בו פתיחת ברו הגז מפעילה מצת אלקטרוני באופן אוטומטי, ורוצים לבשל בכיריים ביום טוב, יש לנתק את הכיריים מן החשמל לפני יום טוב. (לגבי החשש מפני החישה למניעת דליפת גז, הסכימו כמה מגדולי הפוסקים בדורנו שא"צ לחוש).

הכנת תנור האפיה - מי שחפץ לבשל או לחמם ביו"ט בתנור חשמלי או כיריים חשמליות, יחברם מבעוד יום לשעון שבת, ויכוון התנור למצב הפעלה. הגברת והנמכת החום במכשירים הנ"ל אסורה ביו"ט (שש"כ יג, סעי' י). תנור אפיה שנדלקת מנורה עם פתיחתו, אינן לפותחו ביו"ט.

הכנת מדיח הכלים - מי שזקוק להדיח כלים לצורך היום טוב במדיח חשמלי (אך לא בשבת) יכול לחברו מבעוד יום לשעון שבת, לכוון את שעת ההפעלה, ולהשאיר אותו במצב הפעלה ON. וביום טוב יכניס את הכלים ויסגור את המדיח קודם הגעת שעת ההפעלה של המדיח. למנהג האשכנזים היתר זה הוא דווקא במדיח שקט שאין קולו נשמע בעבודתו (שש"כ יב לז).

טבילת כלים חדשים - יש לטבול קודם יום טוב, כלים חדשים. אם לא טבל ונצרך להם ביו"ט, יעשה שאלת חכם.

הפרשת חלה - ממאפים שהוכנו בערב החג אסורה ביום טוב, ויש לעשות זאת קודם כניסת החג.

מנחה של ערב ראש השנה היא תפילה אחרונה של השנה, וישתדל להתפלל אותה בכוונה. (בא"ח).

זמן הדלקת הנרות - בשנה זו שיום טוב הראשון יוצא בשבת, חובה להדליק הנרות מבעוד יום בזמן המפורסם בלוחות כמו בערב שבת. ובלייל יום טוב שני יש להמתין בהדלקה עד לשעת צאת השבת.

ברכת ההדלקה – כשמדליקה בערב יום טוב ראשון תברך 'להדליק נר של שבת ויום טוב'.

תפילת ערבית

מנהג הספרדים לפתוח בפיט המעורר: "אחות קטנה". ובליל שני בפיט: "חון תחון".

תוספות בתפילה - מי ששכח לחתום "המלך הקדוש" וחתם "האל הקדוש" כהרגלו צריך לחזור לראש התפילה אם לא תיקן עצמו תוך כדי דיבור. ובשאר הבקשות אין צריך לחזור.

גם המסופק אם אמר 'המלך הקדוש' צריך לחזור שמסתמא אמר כהרגל לשונו (שו"ע תקפ"ב א) אמנם אם יודע שהמשיך כראוי בסדר תפילת ראש השנה, נראה שאין צריך לחזור (משנ"ב תקפ"ב ד, כה"ח ו').

הסימנים וסעודת הלילה

אכילת הסימנים - נהגו עפ"י הגמרא, לאכול "סימנים" ולהתפלל לשנה מבורכת (וראה בא"ח נצבים, ד שיש בסימנים רמזים פנימיים). את ה"סימנים" נכון לאכול לאחר ברכת המוציא וטעימה מן הפת. ומברכים ברכה ראשונה רק על פירות שאין דרך להביאם בסעודה למזון ושובע (תמר, או תפוח). (ויש מחמירים לקחת בוטנים או מילון ולברך עליו ב"פ האדמה, ולכוון לפטור את הסילקא והכרתי והרוביא כיון שלא הביאום עתה כחלק מהסעודה אלא כסימנים).

הנהגים לאוכלם אחר קידוש קודם המוציא, יקפידו לאכול פחות משיעור כזית כדי לא להכנס למחלוקת לגבי חיוב ברכה אחרונה.

יש נוהגים לאכול את הסימנים לאחר ברכת המזון.

הברכה על הסימנים - את הבקשה אין לומר בין הברכה לאכילה מחשש הפסק. לכן יש לאומרה לאחר שאכל מעט מהפרי. ויש המקדימים את הבקשה לברכה. ובדיעבד אם בירך ואמר הבקשה לפני הטעימה אינו חוזר לברך (פסקי תשובות שם).

אם מביאים תמרים, בירך עליהם ברכת העץ תחילה ויפטור בזה גם את הרימון ואת התפוח, לפי שהתמר ממין שבעה וקודם לרימון [שו"ע ריא א, משנ"ב ד, בא"ח נצבים ד, אול"צ ג ב]. ויש שנהגו לברך על התפוח בדבש קודם, כיון שחביב עליהם (פסת"ש תקפג ב, מקראי קודש עמ' רכד, ועמ' רכו).

המנוע מלאכול - מי שאינו חפץ לאכול מאחד מהסימנים מאיזו סיבה, יביט במאכל ויאמר את הבקשה.

טיבול הפת - נהגו לטבל הפת של המוציא בסוכר או בדבש. ועל פי הקבלה טובלים קודם במלח ורק אח"כ בדבש או בסוכר (כה"ח תקפג ד). יש נוהגים לטבל בדבש עד שמיני עצרת (פסק"ת תקפג, א).

מאכלי סעודת ראש השנה - יש נמנעים מלאכול בימי ראש השנה דברים מרים או חמוצים, או בוסריים [כה"ח תקפג יח]. ולגבי דברים חריפים, יש שהתירו (פסק"ת תקפג, ה) ויש

שאסור [המועדים כהלכתם עמ' קה בשם הרב קנייבסקי] גם לנוהגים איסור יש מקום להקל כשהחריף אינו נאכל בפני עצמו אלא בא לטבל מאכל אחר [ערוה"ש תקפ"ג ג.].

טוב לאכול בראש השנה בשר שמן ומיני מתיקה. אמנם לא ימלא כריסו מהם (בא"ח נצבים, ה.).

כעס והקפדה – יזהר לעשות כל הנהגתו בראש השנה בנחת ובמאור פנים וכל שכן שיש להיזהר שלא לכעוס בימי ראש השנה אפילו כשיש סיבה מוצדקת, כי כעס ביום זה הוא סימן לא טוב לכל השנה (בא"ח נצבים, ו.).

לימוד בסעודה - יש נוהגים לקרוא משניות ממסכת ראש השנה, בסעודה זו (בא"ח שם, ח.). ויכול גם לחלק את ארבעת הפרקים לארבע סעודות יו"ט.

ברכת המזון - אם שכח יעלה ויבוא בברכת המזון של ליל או יום ראש השנה אינו חוזר [קצוש"ע מד יד, כה"ח קפח כד, יחז"ד ה לו] . ויש מחמירים לחזור [שו"ע קפח ו, שמש ומגן א יג, הליכות שלמה א יט] ולכן יזכירו זה לזה, שלא יבואו לידי שכחה.

שינה בראש השנה - הישן בראש השנה בשעות היום, אינו סימן טוב לו, ויש מקפידים מסיבה זו להקדים לקום בשני ימי ראש השנה ככל האפשר, דהיינו קודם עה"ש (בא"ח נצבים, יא), ולפחות קודם הזריחה (פסק"ת תקפג, י.).

שינה אחר חצות - עפ"י האר"י אפשר לישון אחר חצות היום ומ"מ מי שיכול ללא שינה, ראוי שינצל את הזמן ללימוד תורה וקריאת תהילים (משנ"ב סס"י תקפג).

תשה"מ מותר מן הדין בלילות ראש השנה (והנהג עפ"י האר"י ראה בבא"ח נצבים, ט.).

תקיעת שופר

מצוות שופר - בשנה זו שראש השנה חל בשבת, נוהגת מצוות תקיעת שופר ביום השני בלבד.

נשים בתקיעת שופר - נשים אינן חייבות בשופר [שו"ע תקפ"ג] אך נהגו לבוא לבית הכנסת ולשמוע שופר, ויש להם שכר על זה. ויש להיזהר שלא להביא לבית הכנסת תינוקות או ילדים קטנים שאינם ברי חינוך, ומפריעים לכלל הציבור.

ברכה על תקיעה לנשים - אשה שאינה באה לביהכנ"ס, ובעלה תוקע בעבורה בבית לאחר שכבר שמע התקיעות, אם היא מבנות ספרד (דהיינו שבעלה ספרדי) לא יברך לה ולא תברך גם היא [שו"ע תקפ"ו], ואם היא מבנות אשכנז היא עצמה תברך לפני התקיעות [רמ"א שם].

ברכה על תקיעה לחולים – תוקע שיצא כבר ידי חובתו ותוקע עבור חולה וכד', אם השומע יודע לברך, יברך לעצמו את הברכות (משנ"ב תקפ"ה ה, כה"ח כא, הלח"ג טל, כז)

מי שרגילה לשמוע ונבצר ממנה - באופן חד פעמי להגיע כגון מחמת לידה, וגם אין תוקע שיבוא לביתה, יש אומרים שאינה צריכה התרת נדרים כיון שאינה מבטלת מנהגה באופן קבוע (פסק"ש ע"פ יבי"א ב, ל, אול"צ ד ה, יז) וטוב שבעלה יכוין עליה בהתרת נדרים של ערב ראש השנה (יבי"א שם) ויש אומרים שצריכה לעשות התרה בערב ראש השנה על קבלת המנהג (בא"ח נצבים, יז). ואם רוצה להפסיק באופן קבוע כגון שכבר נעשית מבוגרת או חולה חייבת התרה לכל הדעות (פסק"ת תקפ"ט, ד).

יש נוהגים שהבעל מתפלל ביום ראש השנה במניין מוקדם יותר, והאשה הולכת למניין מאוחר יותר, בזמן שבעלה כבר סיים תפילתו, והוא שומר על הילדים הקטנים, ומנהג נכון הוא, טוב לשמיים וטוב לבריות.

אכילה קודם תקיעות - לכתחילה אין לאכול קודם תקיעת שופר (משנ"ב תרצ"ב טו. כה"ח תקפ"ח יא). ומי שלבו חלוש ואין דעתו מיושבת לתקוע ולהתפלל עד שיטעום יעשה קידוש ויאכל כזית מזונות לקידוש במקום סעודה (כה"ח שם) ויש שסמכו על זה ונהגו לעשות קידוש קודם התקיעות לכולם ויאכלו עד בכיצה מזונות (מקד"ק עמ' 302 בשם הרב אלישיב) ויש מתירים לזקוקים עד שלש ביצים (שם עמ' 301 בשם הגר"ש ישראלי. עמ' 302 בשם אב"ד חיפה). ובפירות גם ביותר מכך (ילקו"י רה"ש עמ' 52).

מספר התקיעות - אף שדי מעיקר הדין לשמוע 30 קולות, בפועל שומעים בבית הכנסת 100 קולות. ומ"מ לחולה בביתו תוקעים רק 30 קולות, ובזה יוצא ידי חובה (שו"ע תקצ"ב. כה"ח תקפ"ז).

הפסק בתקיעות - אין להפסיק בדיבור שלא לצורך תפילה או תקיעות עד סיום התקיעות שאחר מוסף (הלח"ג טל כד). ואם הוצרך לברכת אשר יצר אחר 30 קולות ראשונים רשאי לברך (מקראי קודש עמ' רעו).

ריכוז וכוונה – על השומעים לעקוב במחזור אחר התקיעות ולדעת כל תקיעה אם היא של תשר"ת או תר"ת ואם היא תקיעה ראשונה או אחרונה וכו'. ומי שחושש שאינו מצליח לעקוב, יכוון שהוא יוצא על דעת התוקע.

וידוי – האר"י הקדוש נהג להתוודות בלחש בין התקיעות שלפני מוסף, דהיינו אחר ג' פעמים תשר"ת, ואחר ג' פעמים תש"ת. וכן נהגו הספרדים (בא"ח יג, כה"ח תקפד ו. אול"צ ה ז). והתוקע ממתין למתוודים עד שיסיימו. ויש החוששים להפסיק בדיבור ומתוודים רק בהרהור [משנ"ב תקצב, יב. חזו"ע עמ' קלה].

טעמי התקיעות - רבנו סעדיה גאון ע"ה סידר עשרה טעמים למצוות תקיעת שופר כמופיע במחזורים, וראוי לכל אדם לעיין בהם לקראת התקיעות.

הכנות לתוקע

בדיקת השופר - יש לבדוק השופר לפני ראש השנה שאין בו סדקים נקבים וחציצות ואפילו פגיומה כלשהי בפי השופר. וטוב להראות השופר למו"צ (בא"ח ניצבים ט"ז. הלח"ג טל, ז).

מותר לתת בראש השנה יין או משקה אחר לתוך השופר כדי לחדד את קולו.

תרגול מקדים - צריך התוקע לבצע קודם החג את סדר השלושים קולות מספר פעמים, עד שיראה שמצליח לתקוע אותם בקלות וללא תקלה, וגם באורך המתאים כפי שיבואר להלן.

כמו כן יחזור התוקע על סדר הבקשות והפסוקים, שצריך לומר בציבור לפני התקיעות כדי שיהיו שגורים על פיו.

תקיעות בערב ראש השנה - לכתחילה על התוקע להתאמן קודם ערב ראש השנה, כדי להפסיק בין תקיעות רשות לחובה. ואם לא הספיק, רשאי להתאמן בערב ראש השנה בחדר סגור.

בחירת והחלפת השופר - אם יש שופר נוסף שרגילים בו כדאי להביאו גם כן לבית הכנסת. ויש להעדיף שופר שקולו חזק ומעורר את הלב יותר (מקראי קודש עמ' רפה בשם הגר"מ אליהו). ויניח השופר הנוסף לפניו בשעת הברכה שלא יסתפק בברכתו (מקראי קודש עמ' רעד).

טבילה - מן הראוי שהתוקעים יטבלו במקווה טהרה בערב החג. ואם אפשר יטבלו גם ביום החג בבוקר, ובפרט אם נטמאו שוב. ובשעת הדחק יעשה ט' קבין או 40 נטילות.

שמירת העיניים והלשון - ישתדל התוקע לשמור עיניו מראות ברע, ופיו מלשון הרע, בימים שקודם ראש השנה ובראש השנה עצמו, יותר ממה שרגיל כל השנה. ויזכור מאמר הפייט: "קהל עדתנו עליך יסמוכו".

סדר התקיעות

ברכת שהחיינו על התקיעות – ובשנה זו שראש השנה חל בשבת ולא תוקעים בשופר ביום הראשון, לכל המנהגים מברכים ברכת שהחיינו על התקיעות ביום השני.

עמידה או ישיבה בתקיעות – מנהג הספרדים לשבת בתקיעות שקודם מוסף [אך מנהג רבים לעמוד בשעת הברכות. אולי"צ ה"א, ילקוי"י עמ' לו] ומנהג האשכנזים לעמוד בתקיעות כולם [משנ"ב תקפה ב]. ובתקיעות של מוסף על כולם לעמוד ויש להקפיד בזה בתקיעות שבחזרה.

כיסוי - בשעת הברכה יאחז את השופר כשהוא מכוסה, עד גמר הברכות.

כוונה להוציא ולצאת - יכוון התוקע להוציא את הציבור ידי חובה בברכות ובתקיעות ועדיף שיאמר זאת בקול רם על מנת שגם הציבור יכוונו לצאת ידי חובה.

המקריא - יש נוהגים להעמיד 'מקריא' שקורא לתוקע את סדר התקיעות (רמ"א תקפה, ד). ויש הנוהגים כיום רק להראות באצבע לתוקע את סדר התקיעות על דף כדי לא לבלבל את הכוונה (הלח"ג טל, יא).

ולכתחילה החזון הש"ץ לא יהיה המקריא, מחשש הפסק, אלא יעמידו אחר. ובתפילת לחש (לנוהגים לתקוע) אין מקריאים כלל משום הפסק. ויש כמה מקומות שנהגו להקל בזה (פסק"ת תקפה, הערה 68).

תקיעה לימין – טוב שיתקע לצד ימין משום שנאמר: "והשטן עומד על ימינו" (רמ"א תקפ"ה ב) ואם קשה לו אינו מעכב (משנ"ב שם ח).

קול התקיעה - ישתדל לעשות בתקיעה קול פשוט ללא עליות וירידות, וללא סיומות.

אורך התקיעה לכתחילה - השיטה הממוצעת היא: תקיעה של תשר"ת בין שלפניה ובין של אחריה תהיה כשיעור י"ח קולות שהוא לערך 4 שניות לפחות, כל אחת מהן.

תקיעה של תש"ת ותשר"ת בין שלפניה ובין של אחריה כל אחת כ-2 שניות לפחות.

ויש מחמירים לכתחילה, להאריך בתקיעה של תשר"ת 5 שניות ובתש"ת ותשר"ת 2.5 שניות.

לעניין דיעבד: יש מקילים באורך התקיעות, וסוברים שתקיעה של תשר"ת 2.5 שניות, תקיעה של תר"ת שניה אחת, ותקיעה של תש"ת שניה וחצי. בדיעבד או במקום צורך שאין תוקע היודע להאריך, ניתן לסמוך על השיעורים הללו.

אריכות יתר: אם האריך בקול התקיעה או התרועה יותר מהשיעורים הנ"ל אינו מעכב.

שברים - השברים יעשה לכתחילה רק 3 קולות קצרים, ואם עשה ארבע או חמש שברים יצא. אין להפסיק בנשימה בין השברים, ואם הפסיק צריך לחזור.

אין להאריך בשבר יותר מידי כדי שלא ידמה לתקיעה. לכתחילה אורך כל שבר פחות מ-1 שניה, ושיעור שלשתם יחד כשניה וחצי. בדיעבד עד 2.5 שניות (לשלשתם) יצא.

תרועה - צריכה להיות תשע קולות קצרים. ואם עשה יותר מזה אינו מעכב.

נשימות בתקיעות – בתש"ת ותר"ת יש להקפיד לכתחילה לנשום בין הקולות השונים בסדר (שו"ע תקצ, ה) ואם תקע בנשימה אחת, נכון לחוש ולחזור על התקיעה (שו"ע הרב ט).

נשימה בתשר"ת – יקפיד לנשום לפני ואחרי התקיעה. ולגבי השברים והתרועה בתקיעות שלפני מוסף יעשה אותם בנשימה אחת, ובתקיעות של התפילה יעשה בהפסק נשימה אחת ביניהם. בדיעבד שני האופנים כשרים. מנהג חלק מהאשכנזים לעשות תמיד בהפסק נשימה אחת. (רמ"א תק"צ ד. אמנם גם הם יוצאים בנשימה אחת. משנ"ב שם). ואדם שתוקע שלשים קולות לחולה נכון שיתקע בנשימה אחת (ראה משנ"ב תק"צ יז).

קול התרועה - יש נוהגים לתקוע את התרועה בקול אחד רועד, ויש התוקעים אותה בקולות מופסקים, וכל אחד יעשה כמנהגו. ויזהר שלא להתחיל את התרועה בקול ארוך וכן לא לסיימה בקול ארוך (משנ"ב תקצ לא).

תקלות בתקיעות

מורה הוראה – היות ומצוות שמיעת שופר היא מן התורה והלכותיה רבים, לכן מן הראוי להעמיד ליד התוקע מורה הוראה הבקי בהלכות התקיעות. ונכון שמורה ההוראה יבדוק את התוקע וגם את השופר לפני ר"ה.

החלפת תוקע - אם התוקע אינו יכול להמשיך ובא אחר להחליפו יתחיל מתחילת אותו הסדר (תשר"ת או תש"ת וכו') ואינו צריך להתחיל מתחילת התקיעות.

התוקע השני שמחליף את התוקע הראשון, אינו צריך לברך שוב. (אא"כ לא היה השני בביהכנ"ס בזמן הברכות וכעת רוצה לצאת בעצמו, יד"ח. אבל הציבור כבר שמעו הברכות מהראשון).

תקע תקיעות קצרות - אם תקע תקיעות שארכן קצר מהנכון (ראה לעיל שתי שיטות), צריך לחזור על הסדר שקיצר בו (ובדיעבד שא"א לחזור ישאלו חכם, ראה משנ"ב תקצ ס"ק יב).

תקיעה שלא הצליחה בראשונה - אם תקע ולא הצליח לו קול התקיעה אלא בפעם שניה או שלישית אין הקולות הראשונים (הנסיונות שלא הצליחו) מקלקלים את הסדר. ובתנאי שהקול הלא מוצלח לא נדמה לאחד מן הקולות האחרים (ראה סעיף הבא).

החליף בקולות התקיעה - אם הוציא "קול אחר" בטעות שלא שייך לסדר התקיעה שאוחזו בה צריך לחזור לתחילת הסדר. כגון מי שהתחיל בתש"ת תרועה במקום שברים, יחזור לתקיעה ראשונה. וכן בתר"ת אם התחיל בטעות שברים במקום תרועה

יחזור לתקיעה ראשונה. וכן אם הוסיף קולות מיותרים כגון שברים נוספים באמצע תש"ת או תרועה נוספת באמצע תר"ת והפסיק ביניהם בנשימה, יתקע מחדש את התש"ת או התר"ת (שו"ע תקצ, ח).

נכון שגם מי שתקע בתשר"ת בטעות תרועה לפני שברים יחזור לתקיעה ראשונה (כה"ח תקצ נ. ודעת השו"ע שם להקל בזה).

הפסיק בקול נפיחה – אם באמצע התקיעה הפסיק הקול לגמרי ויצא קול נפיחת האויר בלבד בשיעור של זמן נשימה, דינו כהפסק (פסקת"ש תקצ 22).

מקום החזרה – אם תקע שני תשר"ת כהוגן וטעה בשלישי אינו חוזר על מה שעשה כהוגן אלא לתחילת תשר"ת השלישי וכן בתש"ת וכן בתר"ת.

נשתנה צליל השופר – נשתנה הקול באמצע התקיעה מקול עב לקול דק או מקול צלול לקול צרוד כשר לכתחילה, שכל הקולות כשרים בשופר (שו"ע תקפו 1). ויש שהיו מדקדקים בשינוי הקול באמצע התקיעה שיחזור, ואין המנהג כן, ומ"מ התוקע יתאמן היטב וישתדל שלא יבוא לידי זה (פסק"ת תקפו, ה).

תקיעות המגיעות מבית כנסת סמוך – יש אומרים שתקיעות הנשמעות לציבור, ממנין אחר תוך כדי שמיעת התקיעות על הסדר במנין שלהם, מקלקלות את הסדר אצל השומעים, ולכן יעצו שבתי כנסת הסמוכים לא יתקעו כאחד (ביהל"ח תקצ, ח 'כמתעסק בדעת השו"ע'). ויש אומרים שאין לחוש לקלקול הסדר, כיון שאין הציבור מתכוונים לצאת בתקיעות שם (משנ"ב תקצ לג), ולכן כשנמצא בכותל וכד' שרבים המגנינים יאמרו בפירוש שלא מתכוין לצאת ידי חובה בתקיעות שלא מהמנין שלו (הלח"ג טל, סד).

תשליך

מנהג התשליך – רוב עדות ישראל נהגו כיום לילך בר"ה אחר תפילת מנחה אל מקור מים, ולומר שם סדר 'תשליך' (רמ"א תקפג, ב).

תשליך בשבת – בשנה זו שראש השנה חל בשבת, מנהג הספרדים שעושים סדר 'תשליך' ביום הראשון כרגיל (בא"ח ניצבים יב, מנהג בית אל בכה"ח תקפ"ג לא, חזו"ע קפז) ורבים מהאשכנזים נהגו לדחות התשליך ליום השני (משנ"ב תקפג, ח. המועדים בהלכה עמ' סג).

זמן אמירתה – מי שלא יספיק לעשות תשליך אחר מנחה, יכול לעשותו קודם מנחה. ואפשר גם לעשותו אחר השקיעה קודם צאה"כ (פסק"ת תקפג, ט). ואם לא עשה תשליך ביום ראשון טוב לעשותו ביום השני אחר מוסף (בא"ח ניצבים, יב).

מקווה מים לתשליך – מי שאינו יכול ללכת אל מקור מים רשאי לומר את התשליך ליד גיגית או כוס מלא מים, וזה עדיף מלאומרו ליד ברז מים זורמים (מקראי קודש עמ' שעא משם הגר"מ אליהו).

הנחיות לשנה זו שראש השנה חל בשבת

בשנה זו שליל יום טוב שני חל במוצאי שבת יש להקפיד בנוסף על ההנחיות הבאות:

מנחה של שבת - נכון שיתפללו מנחה גדולה כיון שלכתחילה יש לאכול סעודה שלישית דווקא לאחר תפילת מנחה בשבת (רמ"א רצ"א ב, כה"ח שם יב)

צדקתך – יש נוהגים לאמר צדקתך בראש השנה שחל בשבת לפי שהוא יום דין (שו"ע תקצח, חזו"ע קפה) ויש שנהגו שלא לאומרו (רמ"א שם, דברי שלום מנהגי בית אל עד, הערות איש מצליח 3)

סעודה שלישית - נכון להקדים סעודה שלישית כדי שיאכל את סעודת ליל החג לתאבון.

ברוך המבדיל בין קדש לקדש - נשים שלא התפללו ורוצות להכין את השולחן או להדליק נרות חג במוצאי שבת תאמרנה קודם לכן 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש'.

בתפילת ערבית - בערב החג מוסיפים ברכת 'ותודיענו'.

הבדלה – הבדלה משולבת בברכת הקידוש כמופיע במחזורים על סדר 'יקנה"ז'.

ברכת נר ההבדלה - טוב שיכין מערב שבת נר קטן עם שתי פתילות וידליק אותו בהעברת אש, ואין לחשוש לנר של בטלה באבוקה כיון שהיא תוספת אורה (חוט שני יו"ט עמ' קטז). אם לא הכין נר כזה יכול לברך על הנרות שהודלקו לכבוד יו"ט או שתי נרות אחרים שמקורבים זה לזה (אג"מ אור"ח ה כ, ל. שש"כ סב, ל). ויקפיד שלא לכבות את הגפרור ואת הנר אלא יניח אותו לדלוך עד שיכבה מאליו.

יש מחמירים שלא לקרב הנרות שלא יראה ככיבוי בהרחקתם (שש"כ ב' סב, יח בשם י"א) וכן מחמירים שלא להדליק נר נוסף לאבוקה (שם (לא) בשם הגרשו"א)

קידוש וסעודה בליל יו"ט שני

הכנה לסעודת הלילה – אסור לעשות כל הכנה מיום טוב ראשון של ראש השנה ליום השני עד צאת הכוכבים. ראה פירוט לדין זה להלן בהלכות יום טוב בפרק 'הכנה מיום טוב ליום אחר'.

שהחיינו - גם בלילה השני מברכים בקידוש "שהחיינו".

פרי חדש - נכון להביא פרי חדש שעדיין לא טעמו ממנו ולהניחו על השולחן בלילה השני, ולכוון בברכת שהחיינו גם עליו וגם על החג השני [שו"ע תר ב]. ויטעם ממנו לאחר ברכת המוציא עם ברכת בורא פה"ע (כה"ח תר ו, אבני ישפה אור"ח קיט א) ויש אומרים שיש לטעום ממנו פחות מכזית מיד לאחר הקדוש [מחצה"ש א ד"ה 'ועיין'].

גם אם אין פרי חדש מברכים שהחיינו בקידוש ליל שני.

הלכות ראש השנה - קידוש וסעודה בליל יו"ט שני

פרי חדש שיש ממינו בשוק בכל השנה, ואין היכר בטעם, בין פרי חדש לישן, גם אם ידוע שהוא חדש אין מברכים עליו שהחיינו.

סימנים - רבים נוהגים לברך על הסימנים גם בלילה השני (אחרונים).

הלכות יום הכיפורים

ערב יום הכיפורים

תחנון - בשחרית אין אומרים וידוי ונפ"א, אלא רק בסליחות (שו"ע תרד ב). למנהג האשכנזים אומרים בסליחות אף אם האיר היום (מ"ב ס"ק כג). ולמנהג הספרדים רק עד לנץ החמה (ילקו"י מועדים עמ' כא). במנחה של היום הקודם לערב ראש השנה אומרים תחנון כרגיל, וכן צדקתן אם הוא שבת.

מצוות אכילה ושתייה - מצווה להרבות באכילה בערב יוה"כ (שו"ע תרד א) כהכנה לצום, ויכון שאוכל לשם מצווה.

גם השתייה בכלל המצווה, ואדרבא השתייה היא הכרחית ביותר על מנת לעמוד בצום. ויש לשותות קמעה קמעה כדי להרוות את הגוף, וטוב להתחיל בכך מספר ימים קודם הצום.

גם אכילות קטנות במשך היום נחשבות למצווה, וראוי לקבוע בערב יוה"כ, שתי סעודות על הפת אחת בבוקר והשנייה המפסקת (כה"ח תרד א) ואם קשה הדבר, לפחות סעודה אחת על הפת (פסק"ת תרד, ב).

ויש נוהגים לברך בסעודה המפסקת על לחם משנה בדומה לסעודת יו"ט.

טבילה - הגברים נוהגים לטבול ללא ברכה בערב יום הכיפורים (שו"ע תרו, ד). ועיקר זמנה אחר חצות היום או שעה קודם (כה"ח תרו, נב). וראוי להיזהר קודם טבילה זו להסיר החציצות. ויזהר שלא יאריך בטבילות באופן שיגרום לאחרים צער שצריכים להמתין לו.

ויש נוהגים שגם הנשים טובלות, אבל הפנויות וכן הנשואות הנמצאות בתוך ספירת נקיים לא יטבלו (חז"ע רמט).

וידוי בטבילה - יש הנוהגים להתוודות קודם הטבילה, ומן הראוי לעשות זאת מחוץ למקווה. אמנם אם לא מזכיר שם השם אומר רק 'רבש"ע חטאתי ועויתי ופשעתי לפניך' מותר (שעה"צ תרו כב. כה"ח תרו נו). וכן כשמתוודה או מכוין רק במחשבה ולא בשפתיו וגובה המים עשרה טפחים (בא"ח בא ז. מאמ"ר שבת פרק ט לו). ויש מחמירים (חזו"ע עמ' רמח).

תחליף לטבילה - אם לא ניתן לטבול, שפיכת ט' קבין יכולה לשמש כתחליף, דהיינו, שיעמוד תחת זרם מים חזק במשך דקה כשהוא זקוף וידיו מונחות על ליבו. או שיעשה ארבעים נטילות ידיים, עשרים ראשונות לסירוגין, ימין ושמאל, ושוב עשר ברציפות על ימין ועשר אחרונות על שמאל, ויחשוב שעושה כן על דעת חכמי האמת היודעים הכוונות.

תפילת מנחה - מקדימים את תפילת מנחה לפני סעודה מפסקת, ומתוודים וידוי ארוך כמובא במחזורים.

מלקות – רבים נוהגים בסדר מלקות בערב יום הכיפורים (שו"ע תרו"ו) ונהגו שהנלקה אומר וידוים בשעה שנלקה, והמלקה אומר: והוא רחום יכפר עון וגו', שלשה פעמים. והנלקה לא יעמוד, ולא ישב, רק מוטח פניו לצפון ואחוריו לדרום (רמ"א שם).

סעודה מפסקת - יש לסיים סעודה מפסקת לפני זמן כניסת יוה"כ. ויש להקדים ולסיים מספר דקות קודם כדי להספיק להדיח את הכלים לנקות ולסדר ולהדליק הנרות.

סיים סעודתו מוקדם - יכול לחזור ולאכול ולשתות עד זמן כניסת התענית כל עוד לא קיבל התענית בפירוש בפיו. ויש מחמירים אם קיבל בליבו, ונכון להתנות קודם ברכת המזון שאינו מקבל עדיין התענית (משנ"ב תקנ"ב ס"ק ב).

קבלת התענית – חובה להוסיף מחול על הקדש ולתחילה יקבל התענית בפיו ויפרוש ממלאכה 20 דק' לפני השקיעה, ומהדין די במספר דק' קודם השקיעה, כדי להוסיף מהחול על הקודש.

צדקה וכפרות - נוהגים להפריש לפני יוה"כ כסף לצדקה לכפרה עבור כל אחד מבני הבית ולסובב על ראשם כמופיע במחזורים. ויש נוהגים בערב יוה"כ במנהג שחיטת העופות לכפרה. וידקדקו לפנות לשוחט מוסמך ובקי. ומצווה לאדם שיזכה במצוות כיסוי הדם בעצמו.

ברכת הבנים - קודם צאתו לבית הכנסת יברך את בניו ובנותיו וימחל להם על מה שעשו נגדו.

הדלקת נרות - קודם כניסת הצום ולאחר שחלצו נעליהם ידליקו הנשים נרות ולאחר ההדלקה יברכו "להדליק נר של יום הכיפורים" (או כשחל בשבת "להדליק נר של שבת ויום הכיפורים") ולאחר מכן יברכו 'שהחיינו' [כה"ה תרי"ט] ולא יאמרו שנית ברכת שהחיינו בבית הכנסת אלא ישמעו מש"ץ ויענו אמן [שער הציון סימן תרי"ט ס"ק ז]

ואותן מבנות ספרד הנוהגות לברך קודם ההדלקה, אם הולכות לבית הכנסת יסמכו על מה שעתידות לשמוע "שהחיינו" בבית הכנסת. או שיברכו שהחיינו לאחר ההדלקה [יחזה דעת ג מה].

חלק מבני תימן אינם מברכים על נר של יוה"כ כשחל בחול, ויש שאינם מדליקים נר בערב יום הכיפורים, ובשנה שחל יוה"כ בשבת מדליקים ומברכים.

מי ששכחה לברך שהחיינו בהדלקה – וגם לא שמעה בבית הכנסת, תברך בעצמה, כל זמן שנזכרה. וה"ה לאיש שלא היה נוכח בביהכנ"ס בזמן שברך החזן.

נר נשמה - יש נוהגים להדליק נר בעבור כל אדם, וכן בעבור הנפטרים (רמא תר"י ד). ואין לחשוש בגלל נר שכבה, ולא ישגיחו על זה (משנ"ב שם יד).

יש להדליק נר ארוך נוסף שידלוק מערב יוה"כ ועד מוצאי יוה"כ, ועליו יבדילו במוצאי יוה"כ.

התארגנות לצום

שתיה - נכון למעט בקופאין מספר ימים קודם הצום, ולהרוות את הגוף בנוזלים. בערב הצום עדיפה שתית נוזלים המכילים קלוריות כגון חלב ומיצי פירות.

סוגי מזון - יש להימנע בערב יוה"כ מאכילת מאכלים מלוחים וחרפים, המגבירים את הצימאון, וכן מאכילת יתר של מוצקים הגורמת לכבדות עייפות ותחושה כללית רעה.

פעילות מאומצת - ביום הצום יש להימנע מתנועה גופנית מיותרת ולשהות במקום ממוזג. במקרה שקשה לצום, עדיפה תפילה בבית, מאשר להגיע לשבירת הצום, חלילה.

אשתו כגופו - מי שאשתו חלשה ומתקשה לטפל בילדים וגם לצום, עדיף שהבעל יישאר בבית, כפי הנדרש, ויעזור בטיפול בילדים ויתפלל ביחיד חלק מהתפילות, ובכך ימנע מאשתו את הצורך לאכול (מקור"ק פ"ט ס"ק קמ).

חולים – וכן נשים הרות, מניקות, נשים אחרי לידה, וכן נוטלי תרופות באופן קבוע, יפנו מבעוד מועד לרופא ירא שמיים, ולאחר מכן לפוסק הלכה, כדי לקבוע, אם יצומו וכיצד. כמובן שימעטו ביציאה מן הבית ביום הכיפורים (גם לא לביהכ"ס) וישהו בסביבת מזגן במידה ומזג האויר חם.

הכנת ה"שיעורים" - מי שיודע לפני הצום, שיצטרך לאכול או לשתות לשיעורין, כמו שיתבאר להלן, יכין מערב יום הכיפורים את כמויות הלחם וכן כוס עם סימון המידה. ואם לא הכין, הרי זו מדידה של מצוה שהיא מותרת.

מניקה - שחוששת שחלבה יתמעט במהלך הצום תשתדל לשאוב במידת האפשר חלב מספר ימים לפני הצום ותשמור במקרה. וכן תשתה הרבה משקאות מזינים כדוגמת מיצי פירות, בירה וכד'.

איסורי יום הכיפורים

מלאכות - כל מלאכה האסורה בשבת אסורה גם ביוה"כ. וכן לעניין איסורי דרבנן ואמירה לגוי - שווה יוה"כ לשבת.

חמישה עינויים - נאסרנו ביוה"כ באכילה ושתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המיטה (אישות).

אכילה ושתייה - אסורים אפילו בכל שהוא. ולגבי חולים ונוטלי תרופות ראה לקמן.

בשמים – מצוה להריח ולברך עליהן ביוה"כ כדי להשלים מאה ברכות (משנ"ב תריב יח, אול"צ יב ט, חזו"ע עמ' רפג)

לבישת תכשיטים – מותר להתקשט, וגם תכשיטי זהב, אלא שמפני אימת הדין ראוי ללבוש רק תכשיטי יום חול, ולא תכשיטי שבת ויו"ט (משנ"ב תר"י, טז).

לא ירחץ פיו ביוה"כ גם כשקשה לו, שמא יבלע מים, ויש מתירים לאיסטניס שמצטער הרבה לרחוץ פיו במים מרים מאוד, כגון מי פה בריכוז גבוה.

איסור רחצה

רחצה – אסור לרחוץ את גופו ביום הכיפורים, ואיסור זה בכלשהו כל שרוחץ לצורך תענוג (שו"ע תרי"ג, א) ואפילו למי שהזיע אין לרחוץ אלא אם הוא איסטניס (משנ"ב ס"ק ב' דרשו הערה 4).

ידיים שנתלכלכו - מותר לרחצם להעביר הזוהמה (שו"ע שם) והוא הדין לשאר גופו שנתלכלך וכן שימוש ב'בידה' לניקוי אותו מקום לאחר שמתפנים.

להכין אוכל לקטן – מותר להכין אוכל לקטן וגם לרחוץ עבורו את המאכלים כנדרש, ואין לחוש שמה שנטרבת ידיה כיון שאינה מתכוונת לרחיצה (בא"ח דברים כב).

נטילת ידיים בבוקר מותרת עד סוף קשרי האצבעות ג' פעמים (שו"ע שם ב). וכן אחרי שירותים.

חולה או קטן שאוכלים פת – יטלו עד הפרק כרגיל (הליכות שלמה עמ' צא, חזו"ע עמ' שח).

נגיעה בנעלו או במקומות המכוסים – די ליטול ידיים פעם אחת, שיש לחוש שחיוב הנטילה בהם משום נקיות ולא להעביר הרוח רעה (בא"ח תולדות יז, משנב ד מא).

לתפילה – אדם שידי נקיות ובא להתפלל, ביוה"כ יש לחוש לסוכרים שאין חיוב נטילה לתפילה, ואין לו לטול ידיו (משנב תרי"ג ה).

הכהנים - יש שנוטלים כרגיל עד הפרק (משנ"ב תרי"ג ס"ק י) ויש מחמירים עד קשרי האצבעות. שעה"צ שם, כה"ח אות טו, הלכות חגים מה, כח). אמנם הלויים יטלו רק עד קשרי האצבעות.

רחיצת הפנים בבוקר אסורה, וגם לא ינגבם במגבונים לחים. מותר להסיר את הלכלוך מהעיניים בעזרת האצבעות כשהן לחות במעט מים אחר הנטילה (תרי"ג, ד בהגהה משנ"ב ס"ק ט).

טבילה במקוה ביוה"כ, אסורה גם לאיש שנטמא בו ביום. הטבילה אסורה גם לאשה שסיימה נקיים (שו"ע שם יב), ולכן תדחה טבילתה למוצאי יוה"כ. אשה יכולה לרחוץ מעט לפי הנחוץ לצורך הפס"ט (משנ"ב תרי"ג ס"ק לא).

איסור סיכה

סיכה - אסור למרוח קרם או שמן ע"ג העור ביום הכיפורים. וסיכה אסורה גם לצורך העברת הזוהמה (שו"ע תריד א).

פצעים - מי שיש לו פצעים ומצטער מהם רשאי לסוך בחומר נוזלי להרגעת הגירוי (שו"ע תריד, א). ובתנאי ודרך בריאים גם לסוך בשמן זה, או משדובר בזיהום שמריחת המשחה באופן יומי הכרחית לה מבחינה רפואית (שאם לא כן אסור מצד רפואה בשבת).

סבון נוזלי – אין דינו כסיכה ומותר להשתמש בו בשעת צורך על מנת להסיר לכלוך שעל ידיו (הלח"ג כו יב).

בושם ודאודורנט – נחלקו הפוסקים אם מותר לתת בושם על הגוף ביום הכיפורים.

יש אוסרים בושם אפילו בשבת מצד מוליד ריח (בא"ח ב' תצוה יא) **אך רבים מתירים בשבת** (יחו"ד א לא, אול"צ ב לה. ח. שש"כ יד נז).

יש אוסרים ביום הכיפורים כיון שדינו כסיכה ואסור לתת אותו על ידיו (אול"צ ד יב ט, מקר"ק בשם הגריש"א. ונראה הטעם בזה כיון שמשיביו את העור בריח נחשב כסיכה) **ולשיטה זו גם דאודורנט יהיה אסור כיון שלא התירו סיכה להסרת הזוהמה. ויש אוסרים מטעם רחצה** (מקר"ק שם בשם הרב ישראל). **ולשיטתם יהיה מותר להשתמש בדאודורנט במטרה לסלק ריח רע.**

ויש מתירים לתת בושם על הגוף כיון שכוונת הנותן רק להריח ולא להרטיב או להשביח את העור (מקר"ק שם בשם הגרמ"א).

ולמעשה טוב להחמיר בבושם על גופו אך יש להקל בדיאודורנט במי שנדרש להרחקת ריח רע.

נעילת הסנדלר

נעילת הסנדל - נעלי עור אסור לנועלם ביוה"כ. נעלי בד מותרים.

נעלי גומי מותר מהדין ללכת בהם ביום הכיפורים ואפילו שנוחות ומגנות על הרגל [שו"ע תריד ב, משנ"ב תרי"ד ס"ק ה, אול"צ יב ג, חזו"ע עמ' שיג] **ויש שכתבו שעדיף מצד חומרא לנעול נעל שמרגישים בה את קושי הקרקע** (משנ"ב שם, הלכות חגים מה לח).

אישות

תשמיש המיטה – חיי אישות אסורים. ביוה"כ בלילה וביום ינהגו האיש והאשה בכל ההרחקות שנוכרו בהלכות טהרת המשפחה (שו"ע תרטו, א, משנ"ב ס"ק א-ב). **ויש מקילים בהושטה במקום צורך** (ילקו"י).

קטן בתענית

קטן או קטנה פחות מ-9 שנים לא יצומו. ואפילו בליל יוה"כ אם בקשו לאכול או לשתות נותנים להם (שו"ע תרטז, ב דרשו הערה 22).

וכן בשאר עינוים אינם מצווים, פרט לנעילת הסנדל שמחנכים אותם לא לנעול (שו"ע תרטז, א משנ"ב ב).

נערים - מגיל 9 שנים ומעלה יתענו לשעות, דהיינו דוחים לו את הארוחה בשעה או יותר.

ולגבי הגיל בו יתענו יום שלם יש שכתבו שכבר מגיל 11 שנה יש לעודד את הילדים לכך [הלכות חגים מה ג] ויש אומרים שהיום כולם נחשבים חלושים לענין זה ורק בני 12 יתענו וישלימו אם חזקים מספיק [אול"צ יג א] ויש אומרים שגם אלו יתענו רק עד חצות היום ולא יותר, ויתענו יום שלם רק אחרי שיגיעו לגיל מצוות [הלכות שלמה עמ' צג, חזו"ע עמ' שמ].

נער מגיל 13 ונערה מגיל 12 ומעלה, חייבים לצום ולהתענות מן התורה.

מעוברות ומניקות וחולים בתענית

מעוברות ומניקות חייבות בתענית ביוה"כ (שו"ע תריז א)

אשה הרה בחודשים מתקדמים, שתנועות עוברה הפסיקו למשך זמן שאינו סביר, תנסה לשנות תנוחה, ולהרגיש תנועות עובר, אם אין שינוי, תשתה מעט **שתיה ממותקת** ותשכב במנוחה עד שתחזור להרגיש את עוברה, ואם עדיין אינה מרגישה את תנועות העובר תפנה לגורם רפואי.

אשה הרה, שהחלו לה צירים (יותר מחמש בשעה) או דימום (אפילו קל) או ירידת מים - תאכל ותשתה כרגיל ללא שיעורין ותפנה לגורם רפואי (מק"ק שם).

הריון מיוחד כגון שמירת הריון, הפריית מבחנה בתחילת ההריון, היסטוריה של לידות מוקדמות (לפני שבוע 36), בעיות לחץ דם, סכרת הריון, המוגלובין נמוך (9 ומטה) **כל הנ"ל** בהעדר הוראת רופא, ישתו לשיעורים משקאות מזינים.

אשה מניקה שתינוקה אינו מורגל בתחליפים כלל ומרגישה חולשה גדולה, סחרחורות וכד', עליה להפסיק את הצום ולשתות מחשש לעילפון, אם ניתן מעט מעט, עד שתרווה גופה בכמות גדולה, ואם אין אפשרות תשתה כרגיל. וכן אם רואה שחלבה מתמעט ואינו מספיק לתינוק, תשתה לשיעורין משקאות מזינים כמו חלב עם סוכר, מיץ ענבים, בירה וכד'.

יולדת תוך שלשה ימים לא תתענה כלל, לאחר שלשה ימים תאכל לשיעורים (משנ"ב יא, שעה"צ טז) או על פי הוראת הרופאים בהתאם למצבה. ומשבעה ימים הרי היא ככל אדם (שו"ע תריז ד).

יולדת בניתוח קיסרי או עם הרעלת הריון יכולה לאכול עפ"י הוראת הרופאים גם לאחר שבעה ימים. (תורת היולדת עמ' שגד)

מי שחש ברע תוך כדי יום הכיפורים - במידה ויש רופא זמין בקרבת מקום יש להתייעץ עמו. אם אין רופא במקום יש לנהוג כדלהלן:

אדם שביום הצום אינו מרגיש טוב כל כך כגון שראשו כואב עדיף שישכב לישון, גם אם יחסיר מהתפילות ובלבד שיסיים את הצום. וכן אם שטיפת הפנים במים תועיל לו להמשיך בצום יעשה זאת ולא יאכל.

אדם שהקיא בצום הקאה משמעותית, ואיבד נוזלים, יפסיק את הצום וישתה מחשש להתייבשות, אם ניתן ישתה מעט מעט לשיעורין עד שירווח גופו בכמות גדולה, ואם לא ניתן ישתה כרגיל.

אדם שנראה שהתייבש וזקוק לנוזלים, משקין אותו לרוויה, אם ניתן ישקוהו מעט מעט ואם לאו כרגיל. וכן מי שנשתנה מראה פניו מחמת רעבון, או שחשכו עיניו ואינו רואה, הרי הוא בכלל אחזו בולמוס, ומאכילין אותו (שו"ע תרי"ח, ט, מקר"ק פ"ט, טז). ובכלל זה מי שיש לו חולשה גדולה עד שקרוב להתעלף, או חום של 39 מעלות ומעלה, מאכילים ומשקים אותו (אחרוני זמננו).

אדם סוכרתי וכן במקרה של סכרת הריון אם מאזנים את הסוכר באינסולין אסור לצום ויש לאכול לשיעורים, כפי הצורך. סוכרתי שיש לו התקפת היפוגליקמיה, מאכילים או משקים אותו מיד מזון הרווי סוכר.

נסילת תרופות

חולה שיש בו סכנה שזקוק לתרופות יבלע כדרכו בחול, ואם זקוק למים או דבר מאכל כדי לבלען רשאי לבלען עם מים וגם לאכול.

חולה שאין בו סכנה שזקוק לבלוע תרופות ביו"כ, ואינו יכול לבלעם ללא מים יקלקל את טעם המים בעזרת תמצית תה חזקה (או עלי רוזמרין, שיבה, אבקת סודה לשתיה, או מי חילבה) עד שיהיו מרים, ויבלע איתם את התרופה.

אכילה ושתיה ל"שיעורים"

אדם שיש סכנה או ספק סכנה אם יצום, אינו אוכל ושותה כדרכו, אלא מעט מעט, עד כדי הכמות הנצרכת (כל עוד אין הוראה אחרת מרופא), וכפי שיתבאר.

אכילה לשיעורים - יאכל לחם או "מזונות" עד שיעור 30 סמ"ק עם הממרח שעליו, וימתין עשר דק' מתחילת אכילה ראשונה ואז רשאי לאכול שוב במידה ויש צורך.

שתיה לשיעורין - ישתה משקה (מים או שאר משקים מזינים למי שנצרך לזה) עד שיעור של בין 35 ל- 40 סמ"ק (והוא הנקרא כמלוא לוגמיו, שהוא נפח של חצי הפה של השותה). ומי שפיו קטן מן

הממוצע יפחית ל- 35 סמ"ק. לאחר השתיה הראשונה יש להפסיק כתשע דקות ואז יכול לשתות שוב. אם נצרך לשתיה בתדירות גבוהה יותר ישתה, לפחות בהפסקה של חצי דקה ובמקרה הצורך ישתה עם כפית לגימה אחר לגימה.

משקים ומאכלים עדיפים - פעמים רבות שתיה מזינה של מעדני חלב נוזליים, או מיץ ענבים וכד' יכולה להספיק לחלק מהחולים, ואז אין צורך באכילה אלא רק בשתיה. אם יש צורך באכילה, עדיפה אכילה של מזון המכיל קלוריות רבות בנפח קטן כגון: וופלים, בסקוויטים, קוביית שוקולד וכד'. (כמובן כל עוד אין מניעה רפואית).

קידוש לחולים - האוכל בהיתר ביוה"כ אוכל ללא קידוש (ואפילו כשחל יוה"כ בשבת, אין מקדשים). ומברך ברכה ראשונה קודם אכילתו. ברכה אחרונה מברך דווקא אם אכל לפחות כזית במשך ארבע דק'.

ברכת המזון - חולה שאכל כזית לחם תוך 4 דק', יברך ברהמ"ז ויוסיף בברכה נוסח יעלה ויבוא: "ביום הכיפורים הזה", ובשבת מוסיף גם רצה והחליצנו. ואם שכח אינו חוזר (שו"ע תריח, י' מ"ב ס"ק כט).

התפילות ביום הכיפורים

ערבית - הגברים מתעטפים בטליתות, ואם טרם שקעה החמה, מברך על הטלית.

כל נדרי - יש מדקדקים לאומרו מבעוד יום, והמנהג הנפוץ לאומרו בלילה. במקום שאין ספרי תורה, אומרים כל נדרי ללא ס"ת.

שהחיינו - אחר כל נדרי מברך הש"ץ "שהחיינו" על עיצומו של יום ומכוון להוציא את הרבים. (ויש נוהגים שגם היחידים מברכים לפני הש"ץ), ואם המברך אינו בקי ואינו יודע להוציא ידי חובה, יברכו גם היחידים שהחיינו.

כשחל יוה"כ בשבת - ישנם מנהגים שונים לעניין אמירת "והוא רחום" לפני ערבית וכן לעניין אמירת "רצה נא במנוחתנו" בכל התפילות, וגדול השלום.

שחרית - ראוי להתחיל אותה מוקדם באופן שיתחילו מוסף קודם שיגיע זמן מנחה (שהוא חצי שעה אחר הצות היום).

ברכת שעשה לי כל צרכי - יש שמברכים אותה ביוה"כ [משנ"ב תקנ"ד לא, חזו"ע עמ' שכ] ויש שאין מברכים [הלכות חגים מו פא].

וידוי - בכל תפילה יש וידוי בלחש ובחזרה. והקהל יעמדו בשעה שהש"ץ מתוודה (גם ב"על חטא"), ונוהגים להתוודות עימו. ויזהר שגם יקבל לעתיד שלא לשוב לאותם חטאים, שבלא זה, לא נקרא שקיים מצוות התשובה.

השתחויה - נוהגים להשתחוות בסדר העבודה שבמוסף, וכשאין מחצלת או שטיח על הרצפה לא ישתחוה אא"כ יפסיק בטלית בין פניו לרצפה או ישתחוה על הספסל.

מנחה - הגברים מתעטפים בטליתות. וכל מי שהסיר הטלית לאחר מוסף והסיח דעתו ממנה למשך חצי שעה ומכל שכן אם הלך לביתו בלי הטלית, צריך לברך עליה שוב לפני מנחה.

נשיאת כפיים - אין נשיאת כפיים של הכהנים במנחה של יוה"כ אלא רק בנעילה.

אמירת צדקתך - כשחל יוה"כ בשבת - יש אומרים במנחה "צדקתך" [שו"ע תרכ"ג] ויש מדלגים [רמ"א שם].

נעילה - זמנה כחצי שעה קודם השקיעה, ומשתדלים להגיע לברכת כהנים מספר דקות קודם השקיעה. בדיעבד רשאים הכהנים לעלות גם אחר השקיעה קודם צה"כ.

תקיעת שופר - בסוף תפילת נעילה תוקעים בשופר אך לא לפני צה"כ, ולכן יש להמתין לפחות 20-25 דק' אחר השקיעה.

סוף הצום

חולים שצמו - ומי שמרגיש חולשה יתרה יכולים לאכול במוצאי יום הכיפורים לאחר מועד תקיעת השופר, גם אם לא שמעו את השופר. ומי שבריא ימתין עד לזמן המוזכר בלוחות, ויאכל רק לאחר ההבדלה.

ערבית במוצאי יוה"כ - יתפללו בנחת ולא במרוצה, אך גם לא יטריחו יותר מדי. מי שטעה ואמר במוצאי יוה"כ "המלך הקדוש" יצא, וי"א שנכון שיתפלל שוב בתנאי של נדבה (ילקו"י). ויש חולקים שלא לחזור כלל (כה"ח קי"ט ס"ק ג').

ברכת הלבנה - מי שלא נוהג לברך בעשי"ת ברכת הלבנה, מברך אחרי ערבית במוצאי יוה"כ, ומברכה בשמחה. ואם אפשר יטעם קודם הברכה משהו (לאחר שיבדיל), אך גם בלא זה רשאי לברך, לפי שאנו שמחים שיצאנו זכאים בדין.

הבדלה - אין מבדילים על הבשמים לפי שאין בו נשמה יתרה. (אף כשחל יוה"כ בשבת. ויש נוהגים לברך על הבשמים לאחר ששתו מכוס של הבדלה).

ברכת מאורי האש - מברכים במוצאי יוה"כ רק על נר שדלק מערב יוה"כ (שו"ע תרכ"ד) ולכן יניחו בכל בית נר ארוך דולק מלפני יוה"כ, שעליו יבדילו. ובדיעבד שאין לו אפשרות להשיג נר ששבת, יש אומרים שיכול לברך על נר שהודלק מגפרור שהוצת לצורך הברכה [כה"ח תרכ"ט טוב, הלכות חגים מז"ב] ויש אוסרים [ביה"ל תרכ"ד וי"א, חזו"ע עמ' שפח]. וביום הכיפורים שחל בשבת מותר להבדיל גם על נר שהודלק במוצאי הצום כשאין אחר.

כשחל יוה"כ בשבת יכולים מצד הדין לברך גם על אש שהודלקה במוצאי יוה"כ ומ"מ במידה ואפשר נהגו גם בזה להקפיד ולברך על נר שדלק כל יום הכיפורים (משנ"ב תרכ"ז).

בניית הסוכה - נוהגים להתחיל במוצאי יוה"כ בבניית הסוכה, לקיים מה שנאמר: ילכו מחיל אל חיל, לצאת ממצוה אל מצוה (שו"ע סס"י תרכ"ד). אולם יש להיזהר שלא להפריע

את מנוחת השכנים בשעות הלילה המאוחרות, ובמקרה כזה יקיים את ה"מחיל אל חיל" בלימוד הלכות סוכה.

בין יוה"כ לסוכות - אין אומרים תחנון, ואין אומרים צידוק הדין או הספד אלא לחכם בפניו. מי שחל יום השנה (יארצייט) של הוריו בימים אלו, יש אומרים שאינו מתענה (מ"ב תרכד ס"ק יד), וי"א שמתענה (ילקו"י).

הלכות ארבעת המינים

הלכות לולב

עלים פרודים – אם נפרדו העלים אך לא נתקשו וניתן לאוגדם הלולב כשר (שו"ע ומשנ"ב תרמה א).

תימות פרודות – לדעת השו"ע נפסל הלולב רק כשנפרדו תימות רוב עלי הלולב ברובם (שו"ע תרמ"ה ג) ולרמ"א הלולב פסול אפילו נפרד רק העלה העליון עד השדרה, או לפחות ברובו (משנ"ב ט"ז). ויש מחמירין בטפח (ט"ז ד) ויש שכתבו שאם אפשר ראוי להחמיר בכלשהו (חיי אדם כלל קמט סעיף י).

הימנק – כאשר התימות סדוקה ועלים נוטים לצדדים פסול אפילו במשהו (שו"ע תרמ"ה ז. וזהו 'הימנק'). לשו"ע הפסול דווקא כשהוא כך ברוב העלים (כה"ח מח. וביה"ל 'נסדק' בדעת המחבר) ולרמ"א אפילו נסדק ונפתח רק בעלה העליון.

נקטם ראשו – לשו"ע הלולב פסול דווקא אם נקטמו רוב העלים שיוצאים מעל השדרה וברובם (וכ"פ בחזו"ע רצו) ולרמ"א אם יש לולב אחר יש להחמיר אפילו נקטם רק העלה העליון (שו"ע תרמ"ה, ו. משנ"ב כח).

קורא - למנהג הספרדים לוקחים לולב עם קורא כי ענין הנענוע הוא שמוליך ומביא. ולמנהג האשכנזים עדיף שיפרדו עליו כי הנענוע הוא כסכוס העלים ולכן נוהגים ללא בקורא.

לולב יבש – לולב יבש פסול ודווקא כשנעשה לבן מרוב יובש וברוב עליו (שו"ע תרמ"ה, ה. ולא צהוב. אול"צ לב, ג) ויש אומרים רק כשנפרך בציפורן ויש אומרים שכשמכופפים את העלה הוא נשבר. וזה שייך רק בלולב בן שנה לפחות. ואם האדים העלה העליון מותר (אול"צ שם בשם החזו"א).

כיווצים (זיגזג) – כיווצים בשדרה פוסלים. ובעלים כשר (שו"ע תרמה, ח) ויש מהדירים גם בעלים (אול"צ לב, ד).

כפוף בשדרתו – אם כפוף מעט כשר. ואם כפוף כמגל בלפניו (כלומר לצד המנוגד לשדרה) או לצדדיו פסול (שו"ע תרמ"ה, ט). ויש הידור לקחת לולב שנראה ישר, אך אין ענין לדקדק בהסתכלות מאוזנת (אול"צ לב, ה).

כפוף בקצות העלים – לולב שקצות עליו כפופים ככפתור כשר (שו"ע תרמ"ה, ט. וכרא"ש שהעדיף אותם) ויש מהדירים בעלים ישרים (שכן דעת הר"ן, ב"ח, רדב"ז. אול"צ לב, ו) אבל כפוף מעט כאות ו' כשר לכל השיטות.

אורך הלולב – הלולב צריך להיות ארבעה טפחים בשדרתו (שו"ע תר"ו, א) ובכל אופן יהיה טפח יותר משאר מינים שאצלו. ושיעור זה מהדין הוא כ- 32 ס"מ וטוב להדר ב- 40 ס"מ (וכ"כ באול"צ לחשוש בדאורייתא לשיטה זו).

הלכות הדס

נקטם ראש עצו – הדס שנקטם עצו מהדין כשר לברכה ויש להמשיך את הקטימה עד קן העלים הבא שלא יהיה ניכר (שו"ע תרמ"ו, א, שעה"צ יב) אך נכון להחמיר כשיש אחר (שהביא בסעיף י' יש פוסליו. ורמ"א שם) .

הדס שנתייבש – הדס שהחל להתייבש, כל שלא הלבינו העלים כשר (שו"ע תרמ"ו ז).

מבנה העלים – יש להדר לכתחילה שיגיע ראש עלה לעוקץ רעהו העליון (מחזיק ברכה תרמ"ו ד) ושיהיו העלים זקופים וחופים את העץ וקטנים. אמנם ההדס כשר כשר גם בעלים קצרים מדי, פתוחים וגדולים (אול"צ לג, ב-ד).

שיעור ההדס – לכתחילה אורך ההדס ג' טפחים (שו"ע תר"ן א' בדעת י"א) שהם מהדין 24 ס"מ וטוב להדר ב- 30 ס"מ. ובשעת הדחק 2.5 טפחים שהם 20 ס"מ (שם בסתם). והשיעור הוא בעץ ההדס ולא בעליו (משנ"ב תר"ן א)

שיעור משולש – לכתחילה צריך להיות כל שיעור ההדס משולש, ובשעת צורך די ברוב שיעורו משולש (שו"ע תרמ"ו, ה) ואפילו בהדס ארוך די ברוב ג' (ביה"ל 'ולעיכובא' בשם ב"ח). ושיעור זה יכול להיות בתחתיתו ולא דוקא בראשו (רמ"א תרמ"ו, ה) ויש מקלים גם במפוזר (ביה"ל שם בשם בכורי יעקב, אול"צ לג, ט).

נשרו עלי ההדס – אם נותרו ג' טפחים בהם לפחות שני עלים בקן, יש מכשירים לכתחילה שמדמים לרובו משולש (שו"ע הרב תרמ"ו, ד. אול"צ לג) ויש מתירים רק בשעת הדחק (משנ"ב יח, חזו"ע עמ' שי).

בגדר משולש – על מנת שהדס יחשב משולש אין הכרח שכל העלים בקן יהיו באותו גובה ממש אלא די שאפשר להעביר קו ישר שעובר דרך עוקץ שלשת העלים (אול"צ לג, ח, דירשו תרמ"ו 13 בשם הגרשו"א והגר"ח ק).

הלכות ערבה

גודל הערבה – שיעור הערבה כשיעור ההדס, לכתחילה ג' טפחים ובשעת הדחק 2.5 טפחים.

נשרו עליה – ערבה שנשרו עליה במקצת שיעורה כשרה וברוב שיעורה פסולה (שו"ע תרמ"ז ב). ולכתחילה יש להדר לקחת ערבה שכל עליה מצויים בה (משנ"ב תרמ"ז א) ולכן יקפיד לבדוק את הערבות ממהלך חול המועד מיובש ונשירה ויחליפם במקום צורך.

נקטם ראש הגבעול – ערבה שנקטם ראש הגבעול שלה פסולה (שו"ע תרמ"ז ב)

חשש גזל – יש להקפיד שלא יהיה חשש גזל בערכות שרוכשים.

הלכות אתרוג

מורכב – אתרוג מורכב פסול לנטילה שכן יש לחוש שאין דינו כאתרוג אלא ככנה עליה הרכיבו אותה שהיא ממין אחר (משנ"ב תרמ"ח סה) או כיון שזהו פרי שנעשתה בו עבירה. ולכן צריך לקנות אתרוג מפרדסים מוחזקים ומאושרים בלבד.

ראוי לאכילה – אתרוג צריך להיות ראוי לאכילה. ולכן אין ליטול אתרוג של ערלה וטבל. ויש מחמירים גם בנעבד בשביעית. אמנם אתרוג שרוסס בחומר רעיל אך עתיד הריסוס להתפוגג מותר בברכה (הליכות שלמה י כב, חזו"ע סעיף ו).

גודל האתרוג – לא יפחת מכביצה (שו"ע תרמ"ח כב), ויקפיד לקחת גדול יותר כיון שמצוי שמצטמק בימי החג.

נקב באתרוג – אתרוג נקוב נפסל כשחסר מגוף האתרוג (שו"ע תרמח ב. למעט מהקליפה החיצונית השקופה שאינה פוסלת) או אפילו אינו חסר אך מגיע לחדרי הזרע (שו"ע שם ג). ולכן באתרוג תימני שמקום הפיטם מנוקב עד חדרי הזרע פסול (משנב תרמח לב. אול"צ לה, א) ויש מתירים כיון שלא ניקב בידי אדם (ד' המינים למהדרין עמ' שה בשם הגר"ח ק).

פיטם – פיטם שנפל בשלמותו לאחר הקטיף פסול (שו"ע תרמח ז). ופיטם שנפל בחלקו, אם החלק שנפל הוא בצבע האתרוג דינו כגוף האתרוג ופסול. ואם הוא עצי יש מתירים ויש אוסרים (כה"ח תרמח מח).

עוקץ – עוקץ שנפל בשלמותו פסול (שו"ע תרמח ח). ואם נותר בחלקו באופן שממלא את הגומה כשר.

שינוי מראה הפוסל – מראות בצבע שחור, לבן (שו"ע תרמ"ח ט"ז) או ירוק כהה מאד הדומה לעשבי השדה (משנ"ב תרמח נה) נחשבים שינוי מראה לפסול. ובאדום נחלקו הפוסקים (ביה"ל תרמח, טז 'אם הוא').

חום וגווניו – גווני חום הבהירים אינם נחשבים שינוי מראה לפסול (מק"ק ה, כא, ארבעת המינים למהדרין רח"צ) אמנם אם שינוי הצבע לחום הוא תוצאה של קילוף הקליפה הדקה יש להחמיר אם לא בשעת הדחק (משנ"ב תרמח, כו). ויש מחמירים גם בריבוי מראות כשרים מדין מנומר (משנ"ב תרמח נה).

כתמים שנגרמו ע"י עלים וקוצים בגידולו – אינם פוסלים (רמ"א תרמ"ח יג) ואפילו בחוטם האתרוג. אמנם אם הם בולטים מפני האתרוג וניכרים במישוש אין להקל אלא בשעת הדחק (משנ"ב ג).

מראה פסול בחוטם האתרוג – שהוא המקום שמתחיל הגוף להתחדד כלפי ראשו פוסל אפילו בנקודה אחת אם היא מהמראות הפוסלים (שו"ע תרמ"ח ט).

מראות פסול בגוף האתרוג – למנהג הספרדים נפסל בשתי מראות פסולים ואפילו קרובים ובאותו צד (שו"ע תרמ"ח י, אול"צ לה, ד) ולשיטה זו חששו חלק מהאשכנזים (שו"ע הרב שם כ. נסעי גבראל עמ' קלג).

ולמנהג רוב האשכנזים נפסל דווקא בג' נקודות כלשהם שחיבורם פרוס על רוב היקפו של האתרוג (משנ"ב תרמ"ח מא) או ב' מראות רחבות מאד שמכוונות באופן שיש מתחלת האחת עד סוף השנית כשיעור רוב הקיפו של האתרוג (שו"ע הרב שם והחמיר גם ברוב גובהו. פרי הדר עמ' 42). ויש מהאשכנזים שמקלים ואוסרים רק כשחיבורם מכסה את רוב שטח האתרוג (דירשו שם 76 בשם החזו"א).

מראה פסול במושב האתרוג – מראה פסול במושב האתרוג מסביב לעוקץ אינו פוסל את האתרוג כיון שהוא מוסתר ולא ניכר בזמן הנטילה אין בו חסרון הדר (א"א בוטשאטש תרמח ט. ארבעת המינים למהדרים עמ' שפט בשם הרב קרליץ).

מראה פסול בפיטם – אם הוא בחלק שמראהו כמראה וצבע האתרוג כמצוי באתרוגים שלנו יש להחמיר לדונו כחוטם (כה"ח מח לענין חסר. ועוד) ואם בחלק שמראהו כעץ המנהג להקל (חיים וברכה רנ"ט בשם מהרש"מ).

מראה פסול חיצוני הניתן להסרה – מראה פסול הניתן להסרה כשר (שו"ע תרמ"ח יד) וניתן לכתחילה להכשירו בהסרה (משנ"ב נב) ויש מתירים אפילו לא הסירו בפועל (אול"צ לה, ד בהערות).

כללי הפסול בארבעת המינים

פסולי מראה – יובש, חזיות, ישרות, קטימה וכד' אוסרים דווקא כשנראים לעין בראיה שטחית וממרחק נטילה אבל כשנראים רק בהתבוננות מעמיקה או אמצעים מיוחדים אינם פוסלים (שו"ע הרב תרמח כב).

פסולים בשאר ימים – אתרוג קטן מהשיעור, מורכב, טבל או ערלה אוסרים כל שבעה. אתרוג 'חסר' כגון חתוך (שרוב גופו קיים ויש בו שיעור), נקוב או שנפל עוקצו וכן לולב שנחלקה בו התיומת אינם פסולים אלא ביום הראשון (שו"ע ורמ"א תרמ"ט, ה. משנ"ב תרמ"ה יז, תרמ"ח לג).

פסולי הדר ובכללם נפילת פיטם, שינויי מראה, יובש, קטימה בלולב - לשו"ע אינם פוסלים אלא בחג ראשון. ולרמ"א (ומשנ"ב תרמ"ט לו לגבי פיטם) פסולים גם בשאר ימים.

הלכות סוכה

בניית הסוכה

תחת כיפת השמים – יוודא שהסוכה תחת כיפת השמים ושאינ מעל הסוכה עצים שסוככים עליה או מרפסות וכד'.

חשש גזל - לכתחילה יעשה את הסוכה בחצירו ולא יעשנה ברשות הרבים (רמ"א תרלו ג) ואם עשה ברשות הרבים נחלקו הפוסקים אם יכול לברך עליה (ראה משנ"ב י) ובמקום שראשי העיר מתירים לבנות סוכה לצורך החג ברשות הרבים, יש להקל אך יזהר שלא יפריע להילוך הרבים (הליכות שלמה ז יא. וראה דירשו שם הע' 12)

ריח רע - יש לשים לב שלא לעשות סוכה במקום שריח רע מגיע אליו, כי אז לא יוכל לברך שם (משנ"ב תרל ס"ק ד)

גוי – לכתחילה אין לסכך ע"י גוי, אבל להקים דפנות אפשר. בדיעבד סוכה שעשאה גוי לשם צל כשרה, אלא שצריך שהישראל יחדש בה דבר (משנ"ב תרלו ס"ק ד).

סדר העשיה - יש להקדים בניית דפנות כשרות קודם הנחת הסכך. ועכ"פ שיקדים ויבנה טפח הסמוך לסכך קודם שיתן הסכך (רמ"א תרלא א. חזו"ע לה). בדיעבד אם הקדים הסכך לדפנות, למנהג האשכנזים יש להחמיר (משנ"ב שם י) ולמנהג הספרדים הסוכה כשרה לברכה (ברכ"ב. חזו"ע שם)

סוכה שהתפרקה - סוכה שנעשתה בסדר הנכון, ואח"כ נפלו הדפנות, ניתן להעמידם וא"צ לחזור ולהניח את הסכך מחדש (חזו"ע עמ' ז) ויש אומרים שהיתר זה הוא דווקא אם נפלו המחיצות במועד (מק"ק ג קח) בשם רפ"ע, הגרצ"פ ועוד).

דפנות הסוכה

גובה הדופן – גובה הדפנות לכל הפחות יהיה עשרה טפחים (שהוא כ- 80. ס"מ ונכון להחמיר שהוא 96 ס"מ).

אורך הדופן – המינימלי הוא שבעה טפחים (שהוא כ- 56 ס"מ ונכון להחמיר 68 ס"מ)

חומר הדפנות - הדפנות יכולות להיות מכל חומר שהוא (שו"ע תרל א).

דפנות מבד – דפנות הנעות ברוח, אם טווח התנועה שלהם גדול מטפח לכל צד פסולות (מק"ק עמ' קלח בשם הגרמ"א והרב מוצאפי¹). **ויש מקלים עד ג' טפחים** (אג"מ ה מ). **ויש אוסרים בכלשהו** (חזו"ע עמ' ב. מק"ק שם בשם הרב אלישיב).

מספר הדפנות – הכשר סוכה הוא בשלש דפנות ולמצוה מן המובחר צריך שיהיו שלש הדפנות סתומות מכל רוחותיה, מבלי שימוש בלבוד וצורת הפתח, ולא יהא מקום פתוח אלא דופן הפתח בלבד (משנ"ב תרל כח). אמנם פעמים הסוכה כשרה גם כאשר יש לה שתי דפנות שלמות והשלישית חלקית כפי שיבואר להלן.

שלש דפנות חלקיות – ניתן לבנות הסוכה משתי דפנות שלמות אנכיות זו לזו ודופן שלישית סמוכה בת שבעה טפחים בלבד (שו"ע תרל ב).

וכן ניתן לבנות את הסוכה משתי דפנות שלמות מקבילות ודופן שלישית של שבעה טפחים שלמים צמודה לאחת מהן (שו"ע תרל ג). ואם המרחק בין קצה הדופן הקטנה עד לדופן המרוחקת גדול מעשר אמות (כ- 4.8 מטר) יש לעשות גם צורת הפתח מקצה הדופן הקצרה ועד הדופן המרוחקת (משנב שם יח).

היתר לבוד – חלקי דופן שמרוחקים זה מזה פחות מג' טפחים (כ- 23 ס"מ) נחשבים כאילו סגורים ברצף ולכן גדר או רצועות לבוד צפופים בהתאם, נחשבים כדופן שלימה. והוא הדין דופן המרוחקת מחברתה פחות מג' טפחים.

לבוד בכל הדפנות – כאשר עושים את כל דפנות הסוכה מרצועות לבוד, למנהג האשכנזים אין להכשיר הסוכה בשלש דפנות אלא רק בארבע (משנ"ב תרל ז).

פרצות בדפנות – בשתי הדפנות השלימות מותר שיהיה פתח הגדול מג' טפחים ובלבד שסך אורך הדופן הסגור יהיה גדול מסך אורך הדופן הפרוץ (שו"ע שסב ח). ואם יש יותר מפרצה אחת יש לעשות שאלת חכם (שפעמים הם מבטלים את החלל הסגור שביניהם. שו"ע שסג לד) והוא הדין אם יש פרצה הגדולה מ- 10 אמות (4.8 מטר. שו"ע שסב ט-י).

סדר הדפנות - אין חובה להניח את הדפנות באותו הצד שבו עמדו בשנים הקודמות, אבל יש בזה הידור מצווה (באה"ט סי' תרל סק"ו).

סכך הסוכה

חומר הסכך – הסכך צריך להיות גידולו מהארץ, תלוש ואינו מקבל טומאה (שו"ע תרכ"ט א)

כמות הסכך ופיזורו - יש לכסות את הסוכה בסכך היטב שתהיה צילתה מרובה מחמתה (שו"ע תרלא א), ויפזר הסכך היטב שלא ישאר מקום אויר בשיעור שלשה טפחים על שלשה

¹ וכן נראה שם דעת הגר"צ אבא שאול שאמר שאינו מסכים לאסור בתווה כלשהו רק שלא יהיו זזים הרבה.

טפחים (שו"ע תרלב ב) וכן שלא יהיה רווח אויר אפילו קטן שנמשך לכל אורך הסוכה (רמ"א שם ומשנ"ב יא).

סיכוך במחצלת - מחצלת שנעשתה לשם סיכוך או לשם גידור, והקנים שלה קשורים בחוט העשוי מן הצומח (פשתן ודומיו) כשרה לסיכוך. אמנם אם נעשתה למטרת שכיבה או ישיבה, או ששכבו או ישבו עליה בכוונה תחילה, פסולה לסיכוך (שו"ע תרכט ו).

סיכוך בלוחות עץ - אין לסכך בלוחות עץ שרחבים מטפח (מ-8 ס"מ; שו"ע תרכט, יח, שכן נהגו).

מעמיד — לכתחילה אין לסמוך את הסכך ע"ג דבר הפסול לסיכוך כמו קורות ברזל (כפי שמצוי בסוכות לנצח) אלא יניח על הקורות הנ"ל עצים (לאורך או לרוחב), ועליהם ישים את הסכך. את העצים, שתחת הסכך יכול לקשור לברזלים באזיקונים. אמנם לסמוך הסכך על כותל אבנים מותר לכתחילה לכו"ע (חזו"א או"ח סי' קמ"ג ס"ק ב', אול"צ כד ח) והנהגים כחזו"א עושים כל הסוכה מעץ.

קשירת הסכך - לכתחילה אין לקשור את הסכך לכלונסאות בדבר הפסול מדאורייתא לסיכוך כמו חוט סינטטי (שאינו מן הצומח) או אזיקון פלסטיק, אבל מותר לקשרו בפסול דרבנן כגון חוט פשתן שזור. ואם הסכך יציב ועמיד ברוח מצויה (שגרתית) בגלל שקשרו מעט בחוט פשתן, מותר להמשיך ולקשרו באזיקון, על מנת שיהיה עמיד גם ברוח סערה (מ"ב תרכט, כו; פסק"ת אות יא).

סוכה שתחת מרפסת או גגון - אם יש מרפסת או גגון שסוככים על מקצת מהסוכה ולא על כולה, אם אינם מגיעים לאורך של ארבע אמות (192 ס"מ), הסוכה כשרה ובלבד שלא יאכל וישן תחת המרפסת והגגון (שו"ע תרלב א). אם המרפסת גבוהה מן הסכך, נכון להקפיד להשלים את הסיכוך מתחת למרפסת בסכך פסול או כשר, עד לקיר הבית (אור"צ כו, ג. מקר"ק סוכות פ"ה הערה סו).

סוכה בפרגולה

מטרת הפרגולה — על מנת שניתן יהיה להשתמש בסכך הפרגולה כסכך לסוכה היא צריכה להעשות דווא לשם צל. אבל פרגולה שנעשתה לשם נוי או לשמש כמחסן או לצניעות אין הסכך שבה כשר לסוכה (משנ"ב תרלה א).

קורות ממוסמרים - יש אומרים שהקרישים של הפרגולה המחוברים במסמרים, פסולים לסכך (שעה"צ תרלג ו) ויש מקלים בזה (ב"י סימן תרכו). ולכן הרוצה לצאת ידי חובת כל הפוסקים

ידאג שהמרווחים שבין הקרשים הממוסמרים יהיו יותר גדולים מרוחב הקרשים, ויסכך על גביהן בסכך כשרי.

סוכה תחת פרגולה פסולה - אם אינו מניח סכך על הקרשים ממש אלא עושה סוכתו למטה תחת הפרגולה צריך למעט את הקרשים הפסולים כך שיהיה מרווח ג' טפחים לפחות ביניהם, שאחרת יש לחוש שהמוטות הפסולים הסמוכים מצטרפים לפסול את הסוכה (שו"ע תרלב ד, משנ"ב תרכו יז).

קרשים המושחלים בסרגל חריצים - לייסטים שמושחלים בחריצי סרגל הנתונים במוטות לצידו הסכך ללא מסמרים נחשבים סכך כשר, ויש לחדש בה דבר כדלהלן.

יחדש מעט סכך - סוכה כשרה שנעשתה 30 יום קודם החג היא "סוכה ישנה" וצריך לחדש בה דבר. ולכן יש להסיר ולהניח חזרה מקצת מקרשי הגג שמכסים שטח של טפח על טפח לפחות או כלשהו לאורך כולה. (שו"ע תרלו א, וי"א שגם כך נכון להוסיף סכך כדי שלא יהיה ז' טפחים אויר ברצף)

תליית קישוטים - נכון להקפיד שקישוטי הסוכה התלויים בסכך לא ישתלשלו מן הסכך יותר מ - 32 ס"מ (ארבעה טפחים). שאם לא כן פעמים והיושב בסוכה זו לא יצא ידי חובתו.

שימוש בקישוטים בחג - אין ליהנות מקישוטי הסוכה, או מפירות התלויים בה וכד' ואפילו נפלו מאליהם, אלא א"כ התנה קודם החג ואמר: "אין אני מקצה את נוייה של הסוכה כל בין השמשות", או: "אני מתנה שאוכל ליהנות מהקישוטים בכל עת שארצה". וכך ראוי לעשות.

קישוטים שנפלו - נפלו הקישוטים ביו"ט או בשבת אסור לטלטלם כלל כיון שהם מוקצים (רמ"א תרל"ח ב) ואפשר להקל בילד קטן בן ג' או ד' שנים שיטלטלם למקום אחר להצניעם שם עד אחר יום טוב (בא"ח האזינו י).

נפל או עף הסכך ביו"ט ועדיין לא אכלו - מותר לומר לגוי שיחזיר את הסכך, ויקשור אותו בקשר עניבה ולא בקשר מהודק. עדיף לומר לו ברמיזה ולא באמירה מפורשת (חזו"ע עמ' מח).

בנייה בחוה"מ - מי שלא בנה סוכה קודם החג יכול לבנותה בימי חוה"מ על מנת לשבת בה בימים שנותרו (שו"ע תרלז, א).

¹ אם הקרשים צפופים ניתן לפרק לסרוגין כל קרש שני ולהגדיל את המרווח ולשים עליהם סכך כשר. ונכון להקפיד שהסכך הכשר יפול בין הקרשים הפסולים. (משנ"ב תרכו יז) זו הדעה ממוצעת כי יש מתירים גם כשהסכך מונח מעל ויש אוסרים אפילו ביניהם ראה מקר"ק (הררי סוכות) עמ' 352 'בעיה שנים עשרה' ועמ' 414 ד"ה 'לעומת זאת'.

ליל יו"ט ראשון של סוכות

כוונה - יכוון בשעת אכילת הכזית שמקיים מצוות עשה לאכול בסוכה כמ"ש "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל - הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש" (ש"ע תרל"א א).

אכילת כזית - בליל ראשון של חג הסוכות מצווה לאכול כזית פת בסוכה אחר צאת הכוכבים (ש"ע תרל"ט ג). והיא מצווה שהזמן גרמא, ונשים אינן חייבות בה (ש"ע תרמ"א), ואם קיימו זוכות במצווה, ומתקדשות בקדושתה.

זמן האכילה - לכתחילה יקפיד לאכול הכזית שהוא 30 גר' פת בתוך ארבע דקות, ויש מקפידים לאכול בלילה ראשון מעט יותר מכביצה פת (יותר מ - 54 גר', שהוא אכילת קבע בשאר ימות המועד) וכן ראוי לנהוג.

אכילה עם לפתן - מותר לאכול הכזית פת בסוכה עם לפתן (אול"צ ד, כט, ב, גריש"א בנתיבות הלכה לו עמ' 186) ויש שכתבו אפילו להעדיף עם לפתן (הגרש"א נשמת אברהם סימן תרל"ט) ויש שכתבו לאכול כזית ראשון ללא לפתן בדומה לאכילת מצה (ש"ת יד אליהו כג, ציץ אליעזר חלק טו סימן לב).

אכילה לתאבון - בערב חזק יזהר שלא לאכול סעודה אחר חצות היום, כדי שיאכל את הכזית פת בסוכה לתיאבון (בא"ח ש"ר האזינו סע' ג) ויש מקילין עד שעה עשירית (ילקו"י). ואפשר לאכול פירות ירקות וקטניות, בשר ודגים ובלבד שלא ימלא כרסו מהם.

ירדו גשמים - ירדו גשמים בלילה ראשון, בני אשכנז יקדשו ויברכו שהחיינו ויאכלו כזית פת אבל ללא ברכת לישיב בסוכה ויסיימו הסעודה בבית (משנ"ב תרל"ט, לה), אם יפסקו הגשמים יחזרו לסוכה, יברכו לישיב בסוכה ויאכלו שוב כזית (שמא לא יצאו יד"ח בזמן הגשם). בני ספרד מעיקר הדין פטורים מאכילה בסוכה בזמן גשמים גם בלילה ראשון, ואם רוצים יכולים להחמיר כחולקים להשאר ולאכול בסוכה ללא ברכה (ואינו נקרא הדייט).

מצוות ישיבה בסוכה

הערה: בפרק זה נתייחס לחובת הישיבה ובפרק הבא לחיוב הברכה כיון שפעמים חייבים בישיבה אך המנהגים שונים לגבי הברכה.

כיצד מצות ישיבה בסוכה, שיהיה אוכל ושותה (וישן ומטייל) ודר בסוכה כל שבעת הימים, בין ביום בין בלילה, כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. וכל שבעת ימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע. כיצד, כלים הנאים ומצעות הנאות, בסוכה; וכלי שתייה, כגון אשישות וכוסות, בסוכה (ש"ע תרל"ט א).

אכילה בסוכה - חובה לאכול בסוכה כאשר אוכלים אכילת קבע דהיינו יותר מכביצה (יותר מ - 54 גר') פת או מזונות וכן תבשיל מחמשת מיני דגן (אטריית/קוסקוס וכד') שקובע עליו,

חייב בסוכה - ומי שאוכל רק פירות וירקות וקטניות וכן בשר ודגים הרי זו אכילת עראי ואינו חייב מן הדין בסוכה (שו"ע שם ב).

יין והבדלה - שתיית יין ושאר משקין פטורים מהדין מסוכה. אבל הבדלה במוצ"ש ומוצאי יו"ט יש לעשות בסוכה (משנ"ב תרל"ט ל, מחזור הגרמ"א) ויש שאינם מחייבים מהדין (חזו"ע קלח).

הידור מצווה - מי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפי' מים, הרי זה משובח (שו"ע שם).

טעמות שבתוך הסעודה – בשעת סעודה כל אכילה חייבת בסוכה. ולכן הרוצה לשתות מים באמצע סעודה אינו רשאי לשתותם מחוץ לסוכה כיון שאכילה זו נחשבת חלק מאכילת קבע ולא עראי (מק"ק לרב פרנק א לא. חזו"ע קמ"ה). וכן מי שיש אוכל בפיו יסיימו קודם שיצא מהסוכה (חזו"ע שם). ויש שמסתפקים בחיובים אלו (שעה"צ תרל"ט כט).

שינה בסוכה – חמורה שינה מאכילה, שאפילו שנת ארעי אסור לישון מחוץ לסוכה בעוד אכילת ארעי מותרת (שו"ע שם ב).

נרדם לאנסו - אדם שנתנמנם לאנסו בבית הכנסת או באוטובוס יש אומרים שצריך להקיץ אותו (בא"ח האזינו ח) ויש אומרים שאין צורך להקיץ אותו (הלכות שלמה עמ' קסו, פסק"ת תרל"ט, ה) ולכן כשאפשר בנחת טוב להקיץ ולעוררו (חזו"ע עמ' רא).

מצטער – אדם שהישיבה בסוכה קשה לו מפני הרוח, גשם, זכוכים ויתושים או ריח לא נעים וכד' פטור מישיבה בה (שו"ע תר"מ ד) אמנם אם בנה אותה מתחילה במקום שיצטער בה, יש אומרים שאין לה דין סוכה לצאת אפילו בשאר דברים שאין מצטער בהם וצריך לבנות לו סוכה כשירה (רמ"א שם) ויש מקלים בזה בדיעבד (משנ"ב שם כ).

יצא בשם גשמים – ירדו גשמים בסוכה בשיעור שהיה יוצא בגללם גם מביתו, פטור מהסוכה (שו"ע ורמ"א תרל"ט ה). ומשנכנס לבית יכול לסיים את הסעודה בבית אפילו אם חזרו הגשמים (שו"ע שם ו).

הולכי דרכים ומטיילים – הולכי דרכים למסחר וכד' פטורים מן הסוכה (שו"ע תר"מ ח). והמטייל בחג להנאתו יש אומרים שחייב בסוכה כשאוכל סעודת קבע (אג"מ ג צג. חזו"ע קסח בהערה) ויש אומרים שפטור מהדין (הגריש"א והגר"נ קרלין הוב"ד בסה"ס עמ' תקט) ויש מקלים רק כשאין באפשרותם לטייל בזמן אחר (שם בשם הגרש"א) ולכן מהיות טוב נכון לצאת לטייל עם סעודה שלא מחייבת סוכה מהדין כגון אורז, תפוחי אדמה, ירקות ובשרים.

כבוד הסוכה - אסור לעשות תשמיש בזוי בסוכה, ולכן אין להניח בו פח אשפה לזמן מרובה, להחליף לתינוק, להדיח כלים או לתלות כביסה וכד'.

סירים וכלי אכילה – נוהגים שלא להכניס סירים לסוכה אלא מערים את תכנם לתוך קערות הגשה (שו"ע תרל"ט א. משנ"ב ה. חזו"ע קכ"ח בהערה) וכמו כן אין משהים בסוכה את הכלים

המלוכלכים לאחר סיום השימוש בהם (שו"ע שם) ולהשהות הכלים בסעודה שלישית מחשש הכנה, מותר (מקור"ק ט הע' כא) .

ההנהגה בסוכה – כיון שחל שם שמים על הסוכה ויושבים בה אושפזין קדישין, היושב בה ינהג בדרך ארץ, בכבוד ובהדר, ולא ישוחח בה בדברים בטלים, ולא ישחק בקוביה וכל שכן יש להזהר מאד להתרחק ממדת הכעס וההקפדה בתוך הסוכה (חזו"ע קמז בשם ראשית חכמה והשל"ה)

קפנדריא – יש שכתבו שקדושתה דומה לבית הכנסת, ושיש להימנע מלעשות מהסוכה קיצור דרך לבית ("קפנדריא"). ואם נצרך לעבור בה ישהה בה מעט לקיים מצוות ישיבה בסוכה ואז ימשיך בדרכו (חזו"ע עמ' קכט).

גוי בסוכה – לא יכניס לסוכה גוי שהסוכה 'צלה דמהמנותא' וגוי אין לו אמונה ולכן בורחת הקדושה וז' הצדיקים מקפידים ח"ו (כה"ל תרלט ו בשם הש"ך) ולכן בשעת צורך גדול כגון מטפל נכרי, יושב את הנכרי במקום שלא כשר לישיבה כגון תחת נילון שיתן בסכך בסמוך לדופן שגדול מארבעה טפחים וקטן מארבע אמות.

ברכת לישיב בסוכה

הערה: פעמים שיש חיוב ישיבה בסוכה אע"פ שאין חיוב ברכה, ראה לעיל בתחילת הפרק הקודם.

אכילת פת – האוכל פת יותר משיעור כביצה (כ-54 גר'), מברך לישיב בסוכה ובברכה זו מכווין לפטור כל הפעולות שיעשה בסוכה עד לארוחה הבאה.

זמן הברכה ביו"ט – ביו"ט ובשבת ברכת 'לישיב בסוכה' נאמרת בקידוש לפני הטעימה מן היין. למנהג הספרדים בימי הסוכות נכון לקדש תמיד מעומד ולישב לאחר ברכת 'לישיב בסוכה' גם בקידוש של בוקר שבת שבשאר ימים נוהגים לשבת בו (שו"ע תרמג ב, כה"ח תרמ"ג יט, חזו"ע עמ' קעב, אור"צ לא א) ולמנהג האשכנזים אפשר לקדש כדרכם גם ביישיבה (רמ"א שם)

זמן הברכה כשאין קידוש – בחוה"מ הנכון לברך לישיב בסוכה אחר נט"י קודם ברכת המוציא ואם מברך אחר המוציא קודם הטעימה לא נחשב כהפסק (בא"ח האזינו ה).

שכח לברך – אדם שלא בירך קודם האכילה לישיב בסוכה ונזכר באמצע הסעודה, יברך כל זמן שלא סיים הסעודה. ואם סיים ועדיין לא ברך ברכת המזון יברך לישיב בסוכה ויאכל מעט (משנ"ב תרלט, ס"ק מח בסופו. ושם כתב שאף אם בירך כבר ברהמ"ז יכול לברך "לישב"). ויכול לברך אפילו לא מתכוין לאכול עוד כביצה פת (ילקו"י סוכה עמ' תשו).

מנהג ספרד באכילת שאר דברים

אכילת מזונות – וכן האוכל מאפה או תבשיל מחמשת מיני דגן (כון קוסקוס, אטריות) **בשיעור** קביעות סעודה (216 גר') **מברך לישב בסוכה** (אול"צ ד כט ב, חזו"ע עמ' קלו). **ויש חולקים** (שרק ירהרר שם ומלכות בליבו. הלכות חגים נא טז) .

יין ופירות – וכן על שתיית יין ופירות אינו מברך לישב בסוכה (שו"ע תרלט, ח. קיצו"ש ילקו"י סי' תרלט). וגם כשנכנס לסוכת חברו לבקרו ואינו אוכל שם פת המוציא, אינו מברך לישב בסוכה (שם).

מנהג אשכנז באכילת שאר דברים

אכילת מזונות – מנהג בני אשכנז לברך לישב בסוכה גם על פת הבאה בכיסנין (עוגה וכד') שיש בה שיעור יותר מכביצה, דהיינו יותר מ- 54 גר' (משנ"ב תרלט ס"ק מז).

כניסה לסוכה כשאינן כוונתו לאכול – למנהג אשכנז מי שאין דעתו לאכול פת או עוגה באותו היום, כל פעם שיצא יציאה גמורה וחוזר, מברך לישב בסוכה (משנ"ב ס"ק מח). **ויש מבני אשכנז שנהגו לברך כשנכנסים לסוכת חבריהם ושוהים שם ואפילו אינם אוכלים** (שער הציון ס"ק צג בשם הח"א, אבל המשנ"ב לא פסק כן).

מנהג תימן

יש מבני תימן שנהגו, שמברכים על כל כניסה לסוכה שהייתה לאחר שיצא והסיח דעתו ממנה, ואפילו אינו אוכל כלל, ואפילו פעמים רבות ביום אחד, ובתנאי שיצא מהסוכה ופנה לעסק אחר. אבל אם יצא להביא איזה דבר לסוכה וכד', זה לא נחשב להיסח הדעת, ואינו מברך שוב. וכן כשנכנס לסוכת חברו אפילו אינו אוכל שם, מברך **מיד בכניסתו** (שו"ע המקוצר – הרב רצאבי).

הלכות יום טוב

בשנה זו הלכות יום טוב שייכים רק בחג שני של ראש השנה.
שאר החגים חלים השנה בשבת ואסורים בכל מלאכה

מבוא להלכות יום טוב

מלאכות שהותרו לצורך אוכל נפש

אין בין טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד, ולכן התירו ביום טוב לעשות חלק מהמלאכות האסורות בשבת לצורך אוכל נפש. והיתר זה הוא למלאכות שנעשות מלישה והלאה בלבד (לישה, הבערה בהעברת אש, אפיה/בישול). וכן הותרו המלאכות הקשורות לשחיטה והכנת הבשר. וכן הותרה הוצאה מרשות לרשות.

טחינה וברירה הותרו בתנאים מסוימים ביום טוב לצורך אוכל נפש כמפורט להלן, למרות שהם מלאכות שקודם לשה.

אוכל נפש שאינו מפיג טעמו – לדעת הרמ"א (שם) אוכל נפש שאינו מפיג טעם יש להכין מערב יום טוב, ואם לא עשה ויש לו צורך ביום טוב, יעשה בשינוי. וכן כתבו רבים מפוסקי ספרד שנכון להורות, כיון שאין דעת השו"ע ברורה בזה (ברכ"י ב. פר"ח "מה שכתב: כה"ח ה) ויש מי שכתב להקל בזה בדעת מרן למעט באוכל נפש שדרכו גם להעשות ימים רבים (משנ"ב ה. חזו"ע ח) וגם לשיטתם לכתחילה יש להחמיר כרמ"א בכל עניין (חזו"ע שם).

מלאכות שנאסרו אפילו לצורך אוכל נפש

שאר מלאכות כגון קצירה, בצירה, סחיטה וצידה אסורות ביו"ט (שו"ע תצה א) ולכן אין לקטוף או לצוד אפילו לצורך אוכל נפש. וכן לא לסחוט פירות כדינם בשבת.

מלאכות אלו האסורות אפילו לצורך אוכל נפש, יש אומרים שאיסורן מדרבנן כיון שדרכם להעשות לימים רבים (שו"ע תצה, א) ויש אומרים שאיסורם מהתורה (משנ"ב שם יג), ולכן נכון ללמוד כראוי את גדרי ההיתר והאיסור לכל ענין.

כל מלאכה שלא הותרה בפירוש ביום טוב דינה כשבת שאסורה אפילו לצורך אוכל נפש.

היתרי מלאכה שלא לצורך אוכל נפש

היתר 'מתוך' - אף על פי שעיקר היתר מלאכה ביום טוב הוא לצורך אוכל נפש בלבד, קבעו חז"ל בחלק מהמלאכות, שמתוך שהותרו לצורך אוכל נפש הותרו גם להעשות לצרכים אחרים. בכלל מלאכות אלו הם מלאכת הוצאה והבערה (שו"ע תצה א) ולמעשה

מקלים גם במלאכות בישול ושחיטה (משנב תקיח א, כה"ח א). ויש מי שהקל במלאכות נוספות (בשמת אדם פ א). ובכל אופן צריך שיהיה בה צורך יום טוב וכן שתהיה 'שווה לכל נפש' (ראה להלן) ואחרת היא אסורה בכל אופן.

מלאכה 'השווה לכל נפש' – לא הותרו מלאכות ביו"ט שאינם צורך אכילה אלא אם דרך רוב העולם להצטרך לתוצאה המקווה מהם כמו לאכילה. אמנם מלאכה שהתועלת ממנה נדרשת רק למיעוט העולם נחשבת מלאכה שאינה שווה לכל נפש וחוזר איסורה להיות איסור תורה (בית יוסף סוף סימן תקיא) לכן למרות שהרחבנו היתר הבערה גם לצרכים שאינם אוכל נפש, היא אסורה לצורך בישום הבית (שו"ע תקיא ד).

הלכות נוספות הקשורות לצרכי יום טוב

הפרשת חלה ותרומה – עיסה שנילושה ביום טוב מותר להפריש ממנה חלה (שו"ע תקו ג) אבל אין להפריש ביו"ט ממאפה שנילוש קודם יום טוב, וכן אין להפריש תרומות ומעשרות מפירות כיון שנראה כמתקן.

שקילה – אסור לשקול ביו"ט אפילו לצורך אוכל נפש ומותר להעריך המשקל בידו למי שאינו אומן (שו"ע תק ב).

מוקצה ביום טוב

חכמים החמירו בדין מוקצה ביום טוב יותר מדינו בשבת ולכן יש דברים שמותרים בטלטול בשבת ואסורים ביום טוב (שו"ע תצה ד). **אמנם ביום טוב שחל בשבת דיני מוקצה כדינם בשבת ולא חלים החומרות הנוספות (חזו"ע יו"ט כז. שש"כ כא ח).**

פסולת שהיתה חלק ממאכל אדם – עצמות שנתפרקו ביום טוב מהבשר וכן קליפות של פירות שלא ראויות למאכל אדם, אסורות בטלטול ביום טוב אף על פי שראויות לבהמה כיון שלא עמדו לתכלית הזו קודם יום טוב (משנ"ב תצה יז).

אוכלים שלא עומדים לשימוש – אוכלים שעומדים לסחורה או שנתנו במחסן לזמן חירום ואין דרך לקחת מהם כלל, לדעת השו"ע כיון שלא הוכנו לצורך יום טוב דינם כמוקצה ואסורים בשימוש (שו"ע תצה ד) ולדעת הרמ"א יש להתיר (משנ"ב תצה"ח כח).

כלי שנמאס מתשמישו – כגון נר חרס שהודלק בו בשמן בזמן חז"ל לדעת השו"ע אסור בטלטול ביו"ט (משנ"ב תצה טו).

מוקצה מחמת חסרון כיס – כלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, כגון סכין של שחיטה שרוצה לחתוך בה לצורך אוכל נפש, יש מתירים לטלטלה ביום טוב ויש אסורים (ראה ביה"ל תצט ה). ולכן נכון להמנע אם אין הכרח.

מוקצה שאינו כלי – כגון אבנים ועפר אסור לטלטלם על מנת להשתמש בהם אפילו לצורך אוכל נפש (מג"א תקט טו). ולכן אין לטלטל אבנים על מנת להעמיד את הקדרה לבשל עליה. אמנם מותר להזיז אותם אם מונעים גישה לאוכל.

פתילות ישנות – שנשארו בכוס ההדלקה וצריך את מקומם לצורך הדלקת הנר. כיון שאין דרך לעשות בהם שימוש נוסף, דינם כמוקצה. ובימינו שיש ריבוי אור יש לחוש שאין בהדלקת הנרות צורך אוכל נפש (ש"כ יג הערה פז). ולכן לא יוציא אותם בידי אלא בטלטול מהצד על ידי כלי ולצורך מקומם.

ספק מוקצה – גם ספק מוקצה אסור ביום טוב כגון ספק אם ניצוד או נקטף ביו"ט כיון שממילא יהיה מותר במוצאי יום טוב והוא דבר שיש לו מתירין (שו"ע תצז ג. משנ"ב ח). ובספק אם הובא חוץ לתחום או בספק מוקצה מצד מלאכות דרבנן יש לעשות שאלת חכם (שו"ע תצח ג ונו"כ שם).

בעלי חיים ביום טוב

מוקצה - בעלי חיים שלא עומדים לאכילה דינם כמוקצה ביום טוב כמו בשבת ואין לטלטלם.

האכלת בעלי חיים טהורים - בעלי חיים טהורים שמחוסרים צידה כלומר שצריך לעשות מאמץ כדי לתופסם, אסור להאכיל או להניח לפניהם מזונות ביום טוב אפילו שמזונתם עליך (שו"ע תצז, ז. פר"ח תצח ג). אבל מותר להניח את האוכל בריחוק מקום והם באים ואוכלים מאליהם (מג"א תצ"ז ב).

בעלי חיים טמאים – כגון כלב מותר להאכילם ביום טוב כשאחראי למזונותיהם, כיון שאין בהם חשש צידה.

אקווריום גדול – שקשה לתפוס את הדגים שבו, לכתחילה יאכיל את הדגים קודם יום טוב ובמוצאי יום טוב כיון שהם מחוסרים צידה (ע"פ הג"ל). ואם יש חשש הפסד יאכילם ביום טוב (ביה"ל תצ"ז ז). ובשעת צורך יש מתירים בכל אופן (משנ"ב תצ"ז יד. חזו"ע עמ' כג).

מלאכה לצורך בעלי חיים – גם כשמותר להאכיל בעלי חיים, אין לעשות לצורכם מלאכה. כגון לבשל, להוציא מרשות לרשות, לגבל המאכל וכד', אלא באופן שמותר גם בשבת (שו"ע רמ"א תקיב ג).

הכנה מיום טוב ליום אחר

אין להכין מיום טוב ליום אחר – ולכן אסור לעשות פעולה ביום טוב שאין לו בה הנאה בו ביום אלא נועדה ליום אחר. בין שמכין ליום טוב אחר כגון מיום א' של ראש השנה ליום ב' של ראש השנה ובין שמכין לשבת שאחר היום טוב (אלא בערוב תבשילין כדלהלן). וכל שכן שאסור להכין מיום ט' ליום חול.

סוג פעולת ההכנה - איסור הכנה קיים בין בפעולות שיש בהם מלאכה כגון בישול מיום טוב ליום אחר (שו"ע תקג א) ובין בפעולות שאין בהם מלאכה כגון הדחת כלים או סידור שולחן עבור סעודת הלילה (משנ"ב שם א. רמ"א תרסז א).

לתת בסיר כמות גדולה יותר – מותר לתת מתחילה בסיר המיועד לסעודת יום טוב, כשעוסק במילוי לצורך יום, כמות גדולה יותר של אוכל על מנת שאת היתרה יאכל למחרת, כיון שאין בזה טרחה האסורה (שו"ע שם). ובבשר ודגים מותר גם לאחר ההנחה על הכיריים כיון שמשביחים את התבשיל (משנ"ב ה).

להוסיף תבשיל – מותר לבשל תבשיל נוסף קודם סעודת יו"ט ממין אחר ממה שהכין לסעודה באופן שיאכל ממנה כמנה בסעודה ויעשיר את סעודת יום טוב, אע"פ שלא היה לו הכרח בזה וכוונתו גם לאכול מהנותר בשבת או חג שאחרי היו"ט (שו"ע תקג א. כה"ח טז, כא. ובחזו"פ עמ' רצד החמיר בזה). ולמנהג האשכנזים יש שהסתפקו בטעימה כלשהי וגם לשיטתם המחמיר לאכלו כמנה בסעודה ממש תע"ב (משנ"ב שם ז).

אמירה כהכנה – מותר לישון ביום טוב על מנת שיהיה כח למוצאי יום טוב כיון שהוא עונג גם ביום טוב עצמו (רמ"א רצ א). אמנם אסור לומר שעושה לשם כך (משנ"ב שם ד) והוא הדין לכל היתרי ההכנה בפרק זה שאין לומר בפיו שמיועדים ליום אחר.

הכנה שאין בה מלאכה בשעת צורך - בשעת צורך^א ולצורך מצווה כשרוצה לעשות הכנה^ב שאין בה מלאכה^ג ולא יוכל להספיק לעשותה במוצאי יום טוב. מותר לעשות הכנה^ד ובלבד^ה שמקדים את העשיה למבעוד יום שלא יהיה ניכר שעושה לצורך יום אחר (משנ"ב תרסז ה, ארחות שבת כב קעד). ולכן:

- מותר להוציא מההקפאה אוכלים קפואים, בצהרי יום טוב המוקדמים, לצורך סעודה הלילה של יום טוב אחר או של שבת. שהרי לא יספיקו להפשיר במוצאי החג.
- מותר להכניס בקבוקי שתיה למקרר באותה שעה כיון שלא יספיקו להתקרר עד שעת הסעודה.

הכנה שיש בה מלאכה - אסורה גם לצורך מצווה. ולכן:

- אסור להניח תבשילים על הפלטה ביום טוב לצורך הערב, ואפילו בשעות הצהריות כיון שיש בפעולה זו מלאכת בישול.

- וכן אסור לטחון, לברור, להבעיר ולעשות כל מלאכה אפילו באופן שהותרה לצורך יום טוב ואפילו מבעוד היום גדול ואפילו לצורך מצווה ואפילו בשעת הדחק כל שמיועדת ליום אחר.

הכנה בבין השמשות של מוצאי החג – אין לעשות מלאכות כגון בישול לצורך יום טוב השני עד זמן צאת הכוכבים (משב"ז תקג א) אמנם בהכנה שאין בה מלאכה כגון עריכת שולחן וכד' יש להתיר בשעת צורך מזמן השקיעה (משמרת המועדות עמ' קפ"ט בשם הגרשו"א. וכ"כ בחו"ע להתיר כשיש הרבה אורחים ולא יספיקו להעריך לסעודה ליל שני).

טוחן ביום טוב

טחינת תבלין במכתשת – מותר לטחון תבלין במכתשת לצורך שמחת יום טוב. לדעת השו"ע מותר גם ללא שינוי (שו"ע תקד, א. וכ"כ באול"צ ובהזו"ע) ולדעת הרמ"א בשינוי כגון שמטה קצת את המכתשת או כותש על השלחן (רמ"א שם. וכ"כ כה"ח תקד כג. הרב אליהו הלח"ג יז ד) ובדברים שיתקלקלו אם ידוכם מערב יום טוב כגון שום, בצל, בננות ותפוח עץ, מותר ללא שינוי לכל הדעות (שעה"צ תקד יח, שש"כ ז, ב).

טחינה בשינוי – מותר גם לרמ"א לתת תבלין וכל שכן שום בתוך שקית ולהכות עליה על השיש עם כלי כבד שאינו משמש בד"כ לטחינה, שכן יש בזה שינוי.

כתישת מלח - מלח שטרם נטחן, יש לכל הדעות לדון אותו במכתשת בשינוי כיון שאינו מפיג טעמו כלל. כגון שמטה את המכתשת או שדך על השלחן (שו"ע שם). ויש אומרים שכן הדין לכרכום ושאר תבלינים שאין מפיגים טעם ובפרט אם ידע שיצטרך להם מערב יום טוב (משנ"ב ח).

חיטים - אסור לטחון חיטים ביום טוב כלל. ואפילו בשינוי אסור (שו"ע תקד ג).

מצות - מותר לכתש מצות ללא שינוי כיון שהחיטים שבהם כבר נטחנו (רמ"א תקד ג).

מטחנה גדולה – מטחנה שדרך לדון בהם בכמויות גדולות לצורך ימים רבים כמו בחנויות תבלינים, אסור לדון בהם ביום טוב כלל אפילו בכמות קטנה ואפילו בשינוי משום עובדין דחול (כדון ריחיים של פלפלין שו"ע תקד א).

קציצה שלא לאלתר - מותר ביום טוב לקצוץ בסכין דק דק לצורך היום אפילו שלא לאלתר, כיון שדינה כמו שאר מלאכות אוכל נפש שהותרו ואין בהן חיוב להעשות לאלתר (משנ"ב תקד ט). ויש מחמירים בזה (חיי אדם פג ד בשם הרשב"א. ואפשר שכן דעת הגרמ"א שפסק כמותו בבורר שלא לאלתר).

אוכלים שאין גידולם מהקרקע - מותר לגרד גבינה במגרדת (רמ"א תק"ד ג). לדעת השו"ע יש לעשות בשינוי רק אם אינה מפיגה טעם. ולדעת הרמ"א נוהגים לשנות בכל אופן

(רמ"א תקד א. משנ"ב יט) כגון שיגררה על גבי פיסת נייר או על גבי מפה, או שיחזיק את המגדרת בכיוון הפוך (שש"כ ז, ג)

מטחנת בשר ידנית – דינה כגבינה במגדרת ומותר להשתמש בה (יבי"ע ד מה, שש"כ פרק ז הערה כה).

פירות במגדרת וכוחש שום - כיון ששימושם הוא לכמויות קטנות ביתיות דינם כמו מכתשת לעיל שמותר ולרמ"א יש לשנות (אול"צ ג יט ה. חזו"ע עמ' עא. שש"כ ז ב ובשינוי). ויש אומרים שכיון שהם מיוחדים לטחינה זו דינם כמו ריחיים של פלפלין שאסור להשתמש בהם משום עובדין דחול (הלח"ג יז, ד/י).

ירקות שדרך לגרדם במגדרת למספר ימים – כגון חזרת יש אוסרים לגרדם במגדרת אפילו לצורך יום טוב ואפילו בשינוי כמו ריחיים של פלפלים (מג"א תק"ד ז. שו"ע הרב ד) ויש מתירים בשינוי קצת כיון שהגזירה דווקא בריחיים (משנ"ב תק"ד יט, ערוה"ש י).

מטחנת קפה - מטחנת קפה ידנית ביתית אם השימוש המצוי בה הוא על מנת לטחון למספר ימים, אסור להשתמש בה ביום טוב. ואם הדרך השימוש בה תמיד הוא לצורך טחינה לאותו היום בלבד, יש אומרים שמותרת לשימוש ביום טוב (יבי"א שם). ויש שכתבו שראוי להחמיר כיון שבד"כ קפה נדוך לזמן ארוך וכן כיון שהוא גידולי קרקע חמור מבשר (שש"כ שם).

מכשירי אוכל נפש

מכשירי אוכל נפש – מלאכה במכשירי אוכל נפש, היא מלאכה שאין הגוף נהנה ישירות מתוצאתה אלא שהיא נעשית בכלי שמאפשר הכנת אוכל נפש.

מעיקר הדין מכשירי אוכל נפש שלא יכל לעשותם מערב יום טוב, מותרים ביום טוב בתנאים מסוימים שיפורטו להלן (מאמ"ר א, כה"ח ג בדעת השו"ע. רמ"א תק"ט א) ויש אוסרים בדעת השו"ע (ביה"ל 'אותו'. אול"צ ג יט א שלא התיר אלא בכתישת תבלין).

שיפור שנתעקם מעט - אין ליישרו ביום טוב אפילו ביד, כיון שיכול להשתמש בו כך וזו טרחה שלא לצורך.

מזלג או שיפור שנתעקם הרבה - או נקטם, או שהוא ארוך מדי ויש לחתכו, לשו"ע אסור לעשות זאת ביו"ט¹ (שו"ע תק"ט א, ב) וכן מנהג האשכנזים ע"פ המשנ"ב (אותו) כיון שיש בזה תיקון כלי. ואע"פ שהרמ"א מתיר כשלא יכל לעשות מערב יום טוב.

¹ כיון שיכול להשתמש בו גם כך או כיון שיכול לצלות ללא שיפור על גחלים. או כיון שלא התיר מכשירים כלל. ב"י.

להשחיז סכין במשחות שלה - אסור ואפילו נתקלקלה ביום טוב כיון שזהו תיקון כלי גמור (שו"ע שם ב).

השחזה בשינוי - להשחיז סכין בשינוי על גבי חברתה או על תחתית של כוס חרס, מעיקר הדין יש להתיר אם הוקהתה ביום טוב עצמו, אבל אין לעשות זאת בפני אנשים שמא יטעו להשחיז במשחות, וכן אין להורות כן לאחרים (שו"ע תקט א).

ליבון כלים - אסור להכשיר כלים בליבון חמור ביום טוב, ואם נזקק להם ביום טוב אם די להם בליבון קל אפשר להקל להכשירם (שו"ע תקט"ט ורמ"א שם). וכן יש להקל בהגעלה בתוך סיר שיעשה שימוש במימיו לשתייה ובתנאי ויש בו כמות מים לבטל האיסור הבלוע בכלי (שש"כ יב ל).

טבילת כלים - יש להקפיד לטבול כלים חדשים כבר מערב יום. ואם לא הספיק וצריך להם ביו"ט יעשה שאלת חכם. (לעניין עיקר הדין לשו"ע או בספק חיוב ראה שו"ע ורמ"א שם ז ומשנ"ב שם לג. ולענין כן מי שלא היה סיפק בידו לטבול וכלים שחיובם מדרבנן ראה משנ"ב תק"ט ט ל).

חימום מים לרחיצת כלים - כלים שזקוקים להם לצורך סעודת יום טוב, לרמ"א מותר לחמם מים לרחיצתם באופן שמחמם מים לשתייה ומרבה בהם גם לצורך הרחיצה (תק"א, ב) ולשו"ע יש אוסרים (אור"צ לעיל) ויש מתירים (מאמר, כה"ח לעיל).

בורר ביום טוב

אופן הברירה המותרת - שונה דין הברירה ביום טוב מדינו בשבת בכך שביום טוב בורר על פי מיעוט הטרחה גם אם בשל כך יברור פסולת מתוך אוכל (שו"ע תקי ב) ולכן כשבורר אורז או קטניות ביום טוב רשאי להוציא את הפסולת מתוך האוכל.

ריבוי פסולת - כשהפסולת מרובה יש אומרים שיברור האוכל כמו בשבת ואפילו במציאות שמרבה בטרחה (שו"ע הרב ד, כה"ח טו, שש"כ ד, ד) ויש שלא כתבו לחלק בזה (אור"צ ג, יט ז, חזו"ע יו"ט).

ברירה על ידי שריה במים - והצפת הפסולת אסורה גם ביום טוב (מג"א ד). ולכן ירקות עלים שדרך לשרותם במי סבון להסרת חרקים, יש לעשות זאת מערב יום טוב. ואם שורה רק מחמת ריסוס הדבוק ואינו ניכר בהם מותר לשרותם גם ביו"ט (חזו"א הוב"ד במשנ"ב דרשו ש"ט, 33). ויש אומרים שנכון לעשות זאת בשטיפה כשאפשר (שש"כ ג כב).

יכל לברור מערב יום טוב - גם כשיכל לברור מערב יום טוב, מותר לברור הפסולת מתוך האוכל כשהוא מיעוט טרחה, ולכן מותר להוציא ביד את הפסולת מתוך האורז (אור"צ שם. חזו"ע עמ' עו), וי"א שבמקרה זה לכתחילה נכון להחמיר לברור כמו בשבת אוכל מתוך פסולת ובסמוך לבישול (ביה"ל אם רוצה) ונכון שהאשכנזים יחמירו כשיטה זו.

ניפוי קמח - אין מנפים ביו"ט בנפה כיון שדרך לעשות כך לימים רבים ואפילו בשינוי אסור (שו"ע תקו ב). אם הקמח הוא מסוג שמנופה היטב מראש ושומר ומטעם כלשהו

רוצה לנפותו שוב, ניתן לנפות בשינוי כגון על גבי שולחן. ואם נתלכלך קמח זה ביו"ט יכול לנפות שוב ללא שינוי.

ברירה שלא לאלתר - מותר ביום טוב לברור בדרך המותרת גם שלא לאלתר כל שמכין לצורך יום טוב (משנ"ב תקי ז. אול"צ שם. חזו"ע שם). ויש מחמירים לברור לאלתר (ט"ז תקי ג, הלח"ג יז) ולשיטה זו יש לברור את האורז ולקלף את הירקות ביום טוב בסמוך לבישולם.

מסננת קטנה - שדרך להשתמש בה תמיד לאכילה בו ביום יש להתיר להשתמש בה ביום טוב (ביה"ל ג' אין מסננין, אול"צ שם. ילקו"י יו"ט עמ' ע"ד). ולכן יש להתיר ביו"ט גם למחמירים שימוש בקולפן אפילו לתפוא"א (שש"כ ד יא), שימוש בכף שיש בה חורים. הוצאת שקית תה מכוס אפילו שמטפטפת הרבה, מסננת כוס לחליטת צמחים, קומקום תמצית עם מסננת, מלחיה עם אורז וכד'. (פסק"ת תקי ג). אמנם נראה שהמחמירים לעיל בברירה שלא לאלתר יחמירו גם בזה.

ברירת כלים ובגדים – ברירה שלא לצורך אוכל נפש, נכון להחמיר בה כמו בשבת שלא לברור אפילו ביד אלא את מה שצריך לו לשימוש לאלתר שאין היתר 'מתוך' במלאכת בורר (חוט שני קבו) ויש מקלים בזה (אול"צ שם. ילקו"י שם עמ' שנו בהערה).

ברירת כלים לצורך אוכל נפש (למחמירים בברירת כלים לעיל):

- **אם יכל לבור מאתמול** כגון סכו"ם מעורב מערב יום טוב, דינו כמו בשבת שיברור ביד את מה שצריך לשימוש ועל מנת להשתמש לאלתר (כדון מכשירי אוכל נפש).
- **אם לא יכל לברור מאתמול** לרמ"א (תקט א - בדין מכשירין) מותר לברור ביום טוב בדרך שממעט טרחא ואפילו שלא לאלתר (חוט שני קבו) ובדעת השו"ע (שם) נחלקו הפרוסקים.

רחצה ביום טוב

חימום מים לרחיצה - מותר לחמם מים ביום טוב לצורך רחיצת פניו ידיו ורגליו, אך עבור רחיצת כל גופו אסור לחמם (שו"ע תקיא ב). ולהחם על מנת להפשיר את קור המים יש מתירים כיון שראוי לכל אדם (שעה"צ כט).

מים שהוחמו מערב יום – מישהוחמו מערב יום טוב ונותרו חמים, לדעת השו"ע מותר לרחוץ בהם כל גופו ביום טוב כיון שלא גזרו בזה חז"ל ביום טוב (שו"ע שם). ולרמ"א אסור לרחוץ כל גופו גם במים שהוחמו בערב יום טוב כדינם בשבת (שם).

מצטער הרבה - מי שרגיל לרחוץ את כל הגוף כולו מדי יום ביומו ומצטער הרבה אם אינו עושה כן, יכול להקל גם למנהג אשכנז לרחוץ כל גופו במים שהוחמו בערב יום (שש"כ ד יא).

רחצה בצונן - למנהג ספרד מותרת רחיצה כל גופו בצונן כמו בשבת וינגב השערות בנחת. ולמנהג אשכנז מותר לרחוץ רק חלקי הגוף שאין בהם שיער. ואם מצטער מותר בכל גופו (שש"כ יד, יא).

רחיצת כל גופו בפושר - ממים שהוחמו בערב יום טוב והצטננו מעט יש אומרים שכל שהוא פחות מחום הרחצה הרגיל לרוב בני אדם דינו כצונן (אג"מ אור"ח ד עד א) ויש אומרים שאם חומם פחות מחום גופו של אדם שהוא 37 מעלות דינו כצונן (אור"ח צ"ג כא א).

חימום לרחיצת חולה – חימום מים ביום טוב לצורך רחיצת כל גופו של חולה שאין בו סכנה, לדעת השו"ע יהיה מותר בשינוי או ע"י נכרי כיון שאיסורו מדרבנן (ראה שו"ע שכה יז) ולדעת הרמ"א יהיה אסור שסובר שחימום מים לצורך כל גופו ביום טוב איסורו מהתורה כמלאכה בדבר שאינו שווה לכל נפש (שעה"צ תקיא ט).

חימם באיסור - מים שהוחמו באיסור ביו"ט, מותרים לשימוש לצורך רחיצת פניו ידי ורגליו (ביה"ל להחם).

רחצת קטנים - לצורך קטן שרגיל ברחצה בכל יום מותר להרבות מתחילה בסיר שמתחמם בהיתר. וכן לרחצו במים שהוחמו כבר באיסור (משנב יב). ואפילו לשיטת הרמ"א מותר ולרחצו במים שהוחמו מערב יו"ט (משנב יח).

דוד שמש - למנהג הספרדים שמתירים רחיצת כל גופו ממים שהוחמו בערב יום טוב, יש מתירין גם ממי דוד שמש שחוממו ביום טוב כיון שלא נעשתה בהם מלאכה על ידי אדם. (חזו"ע יו"ט מא) ויש אוסרים כיון שהוחמו ביום טוב (אור"ח צ"ג כא א. הלח"ג יז בא).

בית מרחץ - גם למנהג ספרד אין לבתיר רחצה בבית מרחץ אפילו ממים שהוחמו מערב יום טוב ואפילו להשתטף שם (שו"ע תקיא ב) ואפילו פניו ידי ורגליו (ב"י. משנב ט).

טבילת מצווה - יש מתירין טבילת מצוה רק בפושרין (משנב"ב תקיא ט). ויש אומרים שמותרת בחמין כיון שטבילת מצווה של אשה אינה בכלל גזירת הבלנים (אור"ח צ"ב לה ג) ויש שהחמירו בשבת לכתחילה והתירו ביו"ט (חזו"ע ימים נוראים עמ"ס סא בהערה). ולדעת הרב אליהו גם טבילת גברים מותרת ואפילו בבוקר שבת (סידור קול אליהו עמ"ס תסח ע"פ כה"ח שכו לג).

אמבטיה ביתית - למנהג ספרד, יש אומרים שדין אמבטיה ביתית כמרחץ ואסורה ביום טוב (הלכות חגים שם) ויש אומרים שמותרת כדין בית (אור"ח צ"ח חזו"ע שם) ובכל אופן לא יתן במים שמנים במטרה לתת בהם ריח (בא"ח שניה תצוה יא).

טיפול בשיער ביום טוב

שימוש בשמפו – נכון להמנע משימוש בשמפו כיון שדרך להניחו במקום אחד ובפעולה של העברת ידיו על הראש מתכוין לסחוט השיער באותו מקום על מנת לפזר השמפו לשאר חלקי שיערו. ועוד שיש שהחפיפה משירה שיערות בקביעות.

שימוש בג'ל – אין להשתמש בג'ל בשיער ביום טוב כיון שבמריחתו יש חשש ממרח (משנ"ב שג פא) ואם רוצה להעמיד את השיער ולייצב אותו יש בו גם משום איסור בונה (פסקת"ש שג יט)

הברקת השיער – אין לתת חומר בשיער במטרה להבריק אותו כי יש במעשה זה חשש צובע (פסקת"ש שכו א) (וכן אין לתת לק שקוף בציפורניים להבריקם (הזו"ע שבת ה עמ' יא).

נתינת ריח בשיער – נחלקו הפוסקים האם מותר לתת חומר בשיער במטרה לתת בו ריח טוב או שיש לחוש למוליד ריח. יש אוסרים (בא"ח תצוה יא. אול"צ ב לה ח) ויש מתירים (יהו"ד א לא. שש"ב יד נו)

הדלקת אש ביום טוב

הדלקת אש - אין להדליק אש חדשה ביום טוב אפילו לצורך אוכל נפש ובכלל זה הדלקת גפרור. (שו"ע תק"ב א)

העברת אש - לצורך אוכל נפש או צורך ממשי אחר של יום טוב מותר להעביר אש מלהבה דולקת. אמנם אסור להעביר אש שלא לצורך כלל (שו"ע תקיד ה) וכן לא לצורך שאינו משותף לרוב האנשים כגון הבערת בשמים (שו"ע תקיא ד) .

חימום הגוף - מותר להעביר אש ביום טוב לצורך חימום הגוף, שמתוך שהותרה הבערה לצורך אוכל נפש, הותרה גם לשאר צרכי הגוף.

כיריים עם מנגנון אבטחה - כיריים גז שיש בהם מנגנון שמכבה את האש בזמן שאין בה להבה וגורם לזרימה חשמלית בזמן הדלקת האש. מותר מעיקר הדין להדליקם ביום טוב כיון שלא ניכרת זרימת הזרם בפעולה חיצונית אלא רק ממשיכה את המציאות הקיימת. וכן נעשה לצורך אוכל נפש ועוד שאפשר שהוא גרמא (הרב רוזן בשם הרב נויבירט, הגר"ז"ן, הרב וייס והרב נבנצל). ולנוהגים כחזון איש ראוי להחמיר (שבועת יצחק בשם הרב אלישיב).

כיריים עם הצתה אלקטרונית - אין להשתמש בהם ביום טוב להדלקת הכיריים כיון שמוליד אש חדשה. ולכן ינתק את חיבור הכיריים לחשמל מערב יום. ואם לא ניתק, למנהג הספרדים יכול לקרב גפרור בוער מאש קיימת לכיריים קודם סיבוב כפתור ההדלקה ולהדליק בה את האש כיון שאין לו כבר צורך בניצוצות אלו (אור לציון ג כ ה) וכן נראה להקל למנהג אשכנז (ראה צ"א ו לד שהתיר פס"ר דלא ניחא בדברבנן לצורך עונג שבת).

כיבוי אש וגרם כיבוי ביום טוב

כיבוי אש ביום טוב

כיבוי האש - אסור ביום טוב לכבות אש כמו בשבת (שו"ע תקיד א) ולכן כשמשתמש בגפרור להעביר אש יקפיד להניחה בנחת במקום מתאים ולא לכבותה. ודין הנמכת אש כדין כיבויה.

כיבוי גחלים לצורך אוכל נפש – אם טפסף שמן מבשר על הגחלים ויש חשש שישרוף את הבשר, אין לכבות את הגחלים אלא להעביר את הבשר למקום אחר שאין בו אש. ואם לא נמצא מקום כזה, לדעת השו"ע עדיין אסור לכבות (שו"ע שם) כיון שגדר אוכל נפש שהותר הוא רק בפעולות שמביאות לבישול האוכל ולא לאלו שרק מונעות את היזקן (משנ"ב ד). ולדעת הרמ"א אם אין לו אפשרות אחרת יכול לכבות. ובשעת הדחק שלא יהיה לו סעודת יום טוב יש להקל גם לספרדים (כה"ח א).

הנמכת כיריים גז לצורך אוכל נפש – בתבשילים שדורשים בתחילה הרתחה ובשלב השני הנמכת האש שלא יתאדו בהם הנוזלים וישרף, למנהג רוב פוסקי ספרד יכול להנמיך את הכיריים של גז כיון שמדובר בגחלת של מתכת שכיבויה קל יותר (יבי"א א אור"ח לא, הלכות חגים יז לז) ויש מחמירים שלא להנמיך אלא אם אין לו אפשרות להדליק להבה נוספת בגודל המתאים (רמא שם, אור"ח ג כ ט, שש"כ יג, י. וראה אג"מ אור"ח א סימן קטו שנראה שמתיר בכל אופן).

גרם כיבוי ביום טוב

גרם כיבוי – כשם שאסור לכבות ביום טוב כן אסור לגרום לכיבוי אש קיימת באופן שממעט מחומר הבערה כגון שלוקח שמן מנר דולק, או שחותך נר שעווה דולק או גורם לשפיכת מים על גחלים בוערות (שו"ע תקיג ג).

שימוש בחגז – כיון שהחגז ממעט מאספקת הגז ללהבה יש לכוונו קודם הדלקת הלהבה למשך הראוי של ההדלקה (שו"ע שם). ולאחר ההדלקה מותר לדחות את זמן הכיבוי ואין להקדימו. שכח לכוונו קודם ההדלקה, פוסקי ספרד התירו לכוונו בדיעבד לאחר ההדלקה כיון שמדובר בגחלת של מתכת שדינה קל יותר ויש להתיר בה בגרמא (יבי"א ואור"ח שם) ולמנהג אשכנז לא הותר גרם כיבוי אלא במקום הפסד מרובה, ולכן אין להתיר בזה (שש"כ יג, יז-טז) ואם חושש שלא ישאר לו גז לבישולי החגז נראה להתיר.

כיבוי על ידי הרתחת מים בכיריים גז – לפוסקי ספרד לעיל שהקלו בגרם כיבוי בכיריים גז, מעיקר הדין מותר להרתח מים שצריך להם לשתיה ביום טוב ולת להם לגלוש ולכבות את הלהבה. ולמעשה נכון להחמיר בזה כיון שלא ברור שנחשב גרמא (כיון שמביא הסיר לתוך אש קיימת) וכן שפעמים נדרש להזיז בידיו את הסיר על מנת להשלים הכיבוי והוא איסור גמור (אור"ח שם).

כיבוי על ידי כפית – למנהג המקלים בגרם כיבוי בכיריים של גז, יש מי שאומר שמותר לכבות גם על ידי הסתרת חישן החום על ידי כפית והמתנה של כשבע שניות עד לניתוק הגז אך הוסיף שהמחמיר תע"ב (הרב יצחק יוסף, הרב יצחק רצאבי) ולדעת רוב הפוסקים אסור לכבות בשיטה זו כיון שאינה בכלל גרמא המותרת (הרב יעקב אריאל, הרב ב"צ מוצאפי, הרב שמואל אליהו ועוד) ולכן נכון שלא להקל בזה.

'על האש' ביום טוב

עצים שמקפיד על שימושם – אסורים לשימוש ביום טוב משום מוקצה (שו"ע תקא, א. משנ"ב א)

עצים שהם מוקצה - אין להסיק בעצי מוקצה ולכן לא יסיק בשברי כלים שנשברו ביום טוב או בקליפות אגוזים שפוצחו ביום טוב (שו"ע תקא ו, ז)

שבירת גחלים - חתיכות גחלים גדולות שאפשר להשתמש בהם כמו שהם, אסור לשוברם כיון שהיא טרחא שלא לצורך. ואם לא ניתן להשתמש כך ישבור בסכין או ביד אבל לא בכלי המיועד לכך (שו"ע תקא א-ב).

איסוף עצים ממקום אחר - אסור לאסוף עצים ממקום אחר אלא רק בסמוך למקום שבו הוא מדליק את האש (שו"ע תקא ג) כיון שהוא עובדא דחול וגם נראה שעושה לצורך מחר (משנ"ב שם). ויש מחמירים שלא לאסוף במקום גידולם אפילו בסמוך למקום ההדלקה (משנ"ב יב)

איסוף בחצר בו מדליק - גם בחצר בה מדליק, אין לקושש אלא בתנאים הבאים:
א. העצים מרוכזים כבר במקום אחד ב. אינם חתיכות קטנות שעפות ברוח ג. יש גדר לבית. ובהתקיים תנאים אלה יכול להשתמש במקום אחר בחצר (שו"ע שם וסעיף ד). ויש מקלים בתוך העיר גם בחצר שלא מוקפת גדר (משנ"ב תקא טו)

סידור הגחלים והאבנים - אין לסדר את הגחלים במבנה מסוים מפני שנראה כבנין. אלא שופך העצים בערבוב (שו"ע תקא א) וכן אין לסדר אבנים ביום טוב מסביב לאש על מנת להניח עליהם את הקדרה (שם) ואם היו האבנים מסודרות מערב יום טוב יכול להניח עליהם (משנ"ב שם יד).

תיקון שיפודים - אסור ליישר שיפוד כפוף ביום טוב, בין שהוא כפוף קצת שיש בזה טרחא שלא לצורך. ובין שהוא כפוף הרבה משום תיקון כלי (ראה לעיל בדין מכשירי אוכל נפש)

הדלקה – אין להדליק אש חדשה אלא להעביר מאש קיימת (ראה בפרק הדלקת האש ביו"ט).

נפיחה על הגחלים - שימוש במפוח מיוחד של אומנים אסור ביום טוב ובמפוח של בעלי בתים יש לעשות בשינוי (שו"ע תקא א) אומנם נפנוף על האש בכגד או בכלי העשוי לכך מותר (משנ"ב ו).

כיבוי – אין לכבות או להחליש את האש בגחלים. ואפילו בערו מהשומן יש להעביר הבשר למקום אחר. ואם אין לו מקום אחר לדעת הרמ"א יכול לכבות ולשו"ע אסור. ובמקום ביטול שמחת יו"ט יסמכו בני ספרד על הרמ"א. הוא הדין שאסור לכבות גחלים בגרמא (ראה בפרק 'כיבוי ביו"ט')

העברת גחל בוער – בגחלים מפוזרים, אם כוונתו בהעברה להוסיף חום במקום אחר מותר. ואם כוונתו למעט את החום ממקום הלקיחה, לשו"ע מותר כיון שאינם אגודים אינו נחשב כיבוי. ולרמ"א אסור (שו"ע תקב ב ע"פ משנ"ב יט).

הדלקת הנרות

זמן ההדלקה - לכתחילה יש להדליק נרות יום טוב שעה קלה קודם שקיעת החמה, בדומה להדלקת נרות שבת (הלח"ג טו, א. שש"כ מד, ב). ואולם יש הנוהגים להדליק את הנרות בבואם מבית הכנסת, קודם הסעודה. ובנרות של יו"ט שני של ראש השנה נכון בימינו להדליק אחר צאת הכוכבים כיון שיש חשמל ולא נהנה בהם כלל ביום טוב ראשון. ויש אומרים שהמדליק קודם השקיעה יש לו על מה לסמוך (חזו"ע ימים נוראים עמ' קפב).

ברכה על הנרות - על נר של יום טוב תברך "להדליק נר של יום טוב". ומנהג חלק מבני תימן להדליק ביום טוב בלא ברכה, או שלא להדליק נרות כלל.

זמן הברכה – כשיום טוב לא חל בשבת תברך על נרות יום טוב קודם ההדלקה, גם לנוהגות לברך בשבת לאחר ההדלקה (משנ"ב רס"ג כז, הלח"ג טו ט) ויש נוהגים לברך גם ביום טוב לאחר ההדלקה (שו"ע הרב רסג ח).

ברכת שהחיינו - יש הנוהגות לברך שהחיינו בהדלקת הנרות של יו"ט, ומברכות גם בליל שני של ר"ה. ואם אפשר תלבש בליל שני, בגד חדש או תיקח פרי חדש (מ"ב סימן תר, סק"ד, בא"ח ניצבים ח), והנוהגות כך יכולות לענות אמן על ברכת שהחיינו בקידוש (הלח"ג טו יב, אול"צ ג יח ב). ויש הנמנעות מלברך שהחיינו בהדלקה, משום שמברכים שהחיינו בקידוש.

כשמדליקה נרות ביו"ט – תקפיד להעביר אש מאש אחרת ולהניח את הגפרור בנחת שלא יכבה.

הכנת הנרות - כאשר יש שני ימים רצופים בהם מדליקים נרות כגון בראש השנה או ביום טוב הסמוך לשבת:

- בנרות שעווה: אין להדביק את הנרות משום ממרח וכן אין לגלף את קצה הנר כדי להתאימו לגודל הפמוט.
- בנרות שמן: לכתחילה ישחיל את הפתילה לשעם ביום חול. ואם לא עשה כן, אם החור בשעם פתוח בשלמות יכול להשחיל בו פתילה ביום טוב (שש"כ יג כד). ואם החור סגור אין לפותחו.

פתילות ישנות - במקום שאין דרך להשתמש בפתילות הישנות. וכן פתילות ישנות שלא ראיות כבר להדלקה, דינם כמוקצה. ולכן אין לטלטלם בידיים אלא יש לנהוג כדלקמן.

טלטול פתילות לצורך סעודה – כשרוצה להדליק נרות במקום סעודה וצריך לטלטל הפתילות הישנות, אם חשוך באותו מקום והנרות חיוניות לאכילה מותר לטלטל הפתילות. ואם המקום מואר נחלקו בזה הפוסקים ולכן יש לטלטלם מהצד כדלהלן.

טלטול הפתילות מן הצד - מותר להרים את הכוס עם הפתילה המוקצה ולשפוך את תוכנה לפח או לכיור.

וכן מותר לרוה"פ לגרור את הפתילה עם מזלג וכד' ולהפיל אותה בפח (משנ"ב שח קטו) ולחזור"א (מועד מז ד) אסור. וכן נראה להתיר להרים את הפתילה במזלג לזרוקה בפח אך אין להניח את המזלג כשהפתילה עליה כיון שהוא מבטל כלי מהיכנו.

שעווה הדבוקה לפמוט – מותר להסיר ביום טוב שאריות שעווה שנטפו לתוך הפמוט וכן דיסקית המונחת בתוך כוסית זכוכית שמעכבות נחת נר אחר כיון שהיא בטלה לפמוט ואין בה איסור מוקצה. (ארח"ש יט רח) וגם אם נסתם הפמוט לגמרי אין בזה חשש מתקן (שש"כ יג מט ע"פ נשמת אדם צב א)

הוצאה ביום טוב

הוצאה מרשות לרשות - מותר להוציא ביום טוב מרשות היחיד לרשות הרבים וכן לטלטל ארבע אמות ברשות הרבים אפילו במקום שאין עירוב, ומתוך שהותרה הוצאה זו לצורך אוכל נפש הותרה גם לצורכי האדם האחרים ביום טוב. (שו"ע תקיח א) ולכן מותר לצאת ביום טוב במקום שאין עירוב עם ממחטות-אף ברות שימוש, משקפיים, תכשיטים, מפתח של בית כשחושש לפריצה וכד' דברים הצריך להם ביום טוב. (שש"כ יט ג)

דברים שאין בהם צורך כלל – אין לצאת ביום טוב ולטלטל דברים שאין לו בהם צורך כלל ביום טוב (רמ"א שם, חזו"ע עו)

נצרך לאדם מסוים – מה שנצרך לאדם מסויים דווקא ולא לשאר בני אדם כגון תרופות, אינו בכלל דבר השווה לכל נפש ולכן אין להוציאו ביום טוב (שש"כ יט ח). אלא אם כבר מטלטל בכיסו דבר המותר (חזו"ע שם) או שעושה בשינוי (שש"כ לג הע' לג).

יכל להוציא מערב יום טוב – מה שהתרנו להוציא לצורך יום טוב, מותר להוציאו אפילו אם יכל להוציאו בערב יום טוב ואין צריך לעשות בשינוי (משנ"ב תצח ז).

ריבוי בשיעורים – מותר לרבות בשיעורים במלאכת הוצאה ביום טוב. ולכן מותר לצאת עם חבילת סוכריות גם כשצריך רק לאחת (חזו"ע עח, שש"כ ג ו).

החזרה בטלטול למצווה – כשהותר לו לטלטל ביום טוב לצורך מצוה, מותר לו גם להחזיר לביתו אף על פי שהחזרה אינה צורך יום טוב. ולכן מותר להחזיר לזולב מבית הכנסת אף על פי שכבר ברח עליו כיון שהתירו סופן משום תחילתן (משנ"ב תקיח ו).

בונה ביום טוב

בנין אסור ביום טוב כמו בשבת. ולכן כל האיסורים השייכים במחבר משום בונה קיימים ביום טוב כגון הרכבת דלתות, חלונות, ידיעות בית שהתפרקו וכד'.

וכן אסור ביום טוב לתקוע בכלים כלומר לחבר כלים באופן שדורש כח או מומחיות.

וכן איסורי הבונה מדרבנן אסורים ביום טוב, ובכלל זה אסור לעשות אוהל או מחיצה המתרת ביום טוב ואפילו ארעי.

גזירה שמא יתקע – חיבורים שנאסרו בשבת מחשש 'שמא יתקע' מותרים לצורך שמחת יום טוב. ולכן מותר ביום טוב לחבר חלקי כלים כשהחיבור מהודק קצת כל עוד לא דורש כח, וכל שכן שמותר לחבר חיבור רפוי אפילו במקום שבד"כ מחובר בכח שאין חוששים שמא יתקע לצורך שמחת יום טוב (שו"ע תקט"ב, מג"א ד, משנ"ב ט) ואפילו שבשבת אסור בכל זה (שו"ע שיג ו, ח).

ולכן מותר ביום טוב:

- להשתמש בכסא או שולחן שאחד מרגליהם התפרק באופן שמשעין את אותם על כסא ושולחן אחרים. אף שבשבת אסור לעשות כן.
- וכן מותר לחבר את הרגל שיצאה בחיבור מהודק (כלומר שממלא את כל החור ללא מרווח) ובלבד שלא משתמש בכח לצורך הכנסת הרגל. אף שבשבת אסור לעשות כן.
- מותר להחזיר עדשה של משקפיים למקומם אפילו באופן מהודק. אמנם לא יחזק את ההברגה, שיש לחשוש שדינו כתוקע שאסור גם ביום טוב.

שמחת יום טוב

הכנות ליום טוב

הוצאות יום טוב – אל יצמצם אדם בהוצאת יום טוב וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת (שו"ע תקט"א) וכל מזונותיו של אדם קצובים לו, חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב, שאם פחת פוחדתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו (ביצה טז א).

לשמח בני ביתו - חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו. כיצד משמחן, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים (ובימינו ממתקים ומאכלים האהובים עליהם כגון מעדני חלב, פיצה וכד') והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו (וגם כפי צרכיה) (שו"ע שם ב).

בגדי חג – יש להכין בגדים מיוחדים לחג, וצריך שבגדי יום טוב יהיו יותר טובים משל שבת (שו"ע שם) כיון שהם בכלל חיוב השמחה. והכל בהתאם למה שידו משגת (משנ"ב יב).

צדקה וחסד - חייב להאכיל ביום טוב לעניים ושאר אומללים שבמקומו (שו"ע שם) **ואם לא עושה כן אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו** (רמב"ם יו"ט ו יח) **ומשמע שאפילו ידי מצות שמחת יום טוב של עצמו לא יצא.**

סעודה בערב יום טוב – אין לעשות סעודה בערב יום טוב מתחילת שעה עשירית כדי שיהא תאב לסעודת יום טוב (שו"ע רמט ב, רמ"א תקכט א) **ואם חל ערב יום טוב בשבת, יקדים זמן סעודה שלישית, ואם שכח ולא הקדים יכול לעשות אותה בזמנה במעט פת** (שם) **ומשנ"ב תקכט ח).**

שמחת החג

חציו להשם וחציו לכם - מצות יום טוב לחלקו חציו לבית המדרש וחציו לאכילה ושתייה (שו"ע תקכט א) **ולכן אין להאריך בתפילות באופן שיקצר הזמן לשמחת יום טוב** (משנ"ב א) **וכן יש לתכנן את הסעודות באופן שניתן יהיה להשתתף בשיעורי התורה.**

לחם משנה - חייב לבצוע על שתי ככרות בסעודות יום טוב (שו"ע א) **ולאכול כביצה פת.** **יין - חייב לשותות יין בכל סעודות יום טוב.** **בנוסף ליין ששותה בקידוש** (שו"ע שם. משנ"ב יא).

בשר - גם בימינו מצוה לאכול בשר בסעודת יום טוב, הגם שאין חובה כמו בימי המקדש (ביה"ל ב) **ומי שלא יכול לקיים המצוה בבשר, יקיים אותה בעוף וכיו"ב כפי צרכי בריאותו** (יחוד"ד ו לג).

אורית חג – עניינה של שמחת החג להוסיף שבח והודאה לקב"ה על כל הטובה שעושה עמנו (משנ"ב כא) **ולכן יתן אדם אל ליבו שלא יביאוהו הבשר והיין לשחוק וקלות ראש** (שו"ע ג).

סעודה שלישית – ביום טוב לא נהגו לעשות סעודה שלישית (שו"ע א) **ויש שנהגו לעשותה בפירות או להוסיף תבשיל בסעודת שחרית תמורתה** (תקכט יג).

הלכות חול המועד

מבוא וכללי המלאכות

איסור מלאכה – חול המועד אסור בקצת מלאכות, ומותר בקצתן (שו"ע תקל א). נחלקו הראשונים האם איסור המלאכה במועד הוא מהתורה או מדרבנן ולכן אין למהר להקל בספק מלאכה בחול המועד אלא בצורך גדול (ביה"ל שם 'ומותר').

היתרי המלאכות – חלק מהמלאכות הותרו במועד לצרכים מוגדרים כולל מלאכת אוכל נפש ומכשיריו, צרכי הגוף, צרכי המועד, דבר האבד וצרכי רבים. היתרים אלו פעמים שהם רק ב'מלאכת הדיוט' ופעמים שהותרו גם ב'מלאכת אומן'. וכפי שיבואר להלן.

מלאכת אומן – מלאכת אומן היא מלאכה שנדרשת מומחיות וניסיון מעשי על מנת לבצע אותה היטב. כגון תפירה יפה בקוים ישרים. ועדיין תופר מומחה שיתפור בצורה רשלנית דין מלאכתו כמלאכת הדיוט (מועד קטן י א). ויש אומרים שגם מלאכה שדורשת לימוד תיאורטי לעשותה דינה כמלאכת אומן (באר משה ז נה ובשש"כ סו הע' רכז הסתפק).

מלאכה בטרחת מועטת – יש אומרים שמלאכה שאין בה שיהוי וטרחת כגון הדלקת גפרור מותרת בחול המועד אפילו אם עושה אותה לצורך אחר המועד (עמק ברכה חוה"מ א. ו"כ ביו"ט וחוה"מ כהלכתו עמ' עד בשם הגר"ק) ויש אומרים שגם מלאכה בטרחת מועטת בכלל האיסור ואסורה שלא לצורך המועד (פמ"ג א"א תקמ ז. ו"כ שם בשם הגריש"א). ולכל הדעות אם המלאכה עיקרה בטורח כגון תלישת עשבים, היא אסורה גם אם עושה מיעוטה ללא טורח. כגון שתולש עשב אחד שלא לצורך המועד (עמק ברכה שם).

דחיית מלאכה למועד – גם במקומות שהתירו לעשות מלאכה במועד אין לדחות אותה בכוונה על מנת לעשותה במועד אלא יש להקדים ולעשותה כשאפשר קודם המועד. ואפילו בדבר באבד (שוע תקלה ו) או בצרכי המועד (משנ"ב תקמא ד). ואם כיון מלאכתו למועד אסור לעשותה. ואם עשה בית דין מאבדים אותה (שו"ע שם). ובכל אופן אם נאנס או שכח קודם המועד, לא נחשב שכיוון מלאכתו למועד (שש"ס לו ט).

מלאכות אוכל נפש מותר לדחות למועד לכתחילה (שוע תקלג א. משנ"ב שם ב).

עשיה על ידי נכרי - כל דבר שאסור לעשותו במועד אסור גם לומר לאינו יהודי לעשותו (שו"ע תקמג א).

עשייה לצורך אחר המועד – אסור לעשות שום פעולה לצורך אחר המועד ואפילו אם אין בה מלאכה. ולכן אסור לשטוף כלים בערב יום טוב האחרון אם אין בכוונתו שוב להתשמש בהם (הלח"ג יט טז) אמנם אם רוחץ כי מפריע לו כעת הלכלוך שבכלים מותר.

קבלת שכר על עבודה – מותר לקחת שכר על עבודה לצורך דבר האבד (רמ"א תקמב א) וכן לפועל שאין לו מה לאכול (שו"ע שם ב. ובגדריו ראה משנ"ב ז) ונראה שבכלל ההיתור גם צרכי אוכל נפש (ביה"ל תקמב א) ובשאר מלאכות שהותרו אסור לקבל שכר אם לא לצורך מצוה (שו"ע תקמ"ב א. ברכ"י תקמב א. מג"א תקמ"ד ה, משנ"ב תקמ"א טז). אמנם בשעת הדחק כשאין נכרי או מי שיעשה בחינם ויש הכרח לאותו דבר לצורך המועד מותר לעשות בשכר (כה"ח תקמב ג. הלח"ג יט ז שש"כ סו מ. חוה"כ ט ב). וכן מותר לקחת שכר על פעולה שאין בה גדר מלאכה כלל (חוה"כ שם). וכן מותר לקבל שכר המועד בהבלעה עם שכר ימי החול (שש"כ סו ז)

מעשה מועד – יש אומרים שדין מלאכה שנעשתה במועד באיסור כדינה בשבת, וממילא עם עשה במזיד מלאכה שלא לצורך המועד (שלרוב הראשונים איסורו מהתורה), אסור לו להינות ממנה לעולם ולאחרים עד אחרי המועד (שש"כ סו מא¹).

שמחת המועד

שמחה - מצווה לכבד את ימי חוה"מ במאכל ובמשתה ובכסות נקיה. ומצווה לשמח הנשים בבגדים ותכשיטים חדשים כפי ממונו (שו"ע תקטב ב) ואת משפחתו כל אחד בראוי לו במאכל במשתה ובטוילים לשמחם (הלח"ג יט ב).

בגדי חג - יש ללבוש בחוה"מ בגדים שמכובדים יותר מבגדי החול (כה"ח תיט, ו). וראוי שיהיה השולחן מכוסה במפה בימי חוה"מ כמו ביו"ט (ערוה"ש תקל ד).

סעודה בפת – הגם שאין חובה לאכול פת בחוה"מ אבל מצווה יש בה. מ"מ לכתחלה מצוה לקבוע סעודה על הפת אחת בלילה ואחת ביום. כיון שמצוה לכבדו באכילה ושתייה ועיקר אכילה הוא לחם (משנ"ב תקל א) ויש אומרים שדי בסעודת פת אחת (ילקו"י תקל א).

אכילת בשר - אין חובת אכילת בשר אלא בשר קרבנות בזמן המקדש. אך גם בזה"ז מצווה לאכול בשר בהמה בחוה"מ למי שידו משגת (ביה"ל תקטב ב "כיצד").

לימוד תורה - לא ניתנו המועדים אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ויגעין בתורה. שכוונת השי"ת בנתינת המועד היתה כדי להדבק בראתו ואהבתו ולעסוק בתורתו התמימה (משנ"ב תקל ב), ולכן ראוי שאדם יגדיל את עיסוקו בתורה בימי חוה"מ לצד חובתו לשמח את משפחתו ובני ביתו.

¹ ושמ החמיר גם במלאכת אומן לצורך המועד, אמנם כיון שלרוב הראשונים איסורה מדרבנן וכיון שלשו"ע אפילו מלאכה שלא לצורך המועד איסורה מדרבנן, נראה שדי להחמיר בעושה שלא לצורך המועד. ודברי השש"כ ע"פ מג"א תקל ב ומחה"ש ושם הטעימו הקנס בכך 'שעושה מעשה דאורייתא' ממילא לשר"ע נראה שאין קנס כלל. וראה חול המועד כהלכתו עמ' פז בהערה שהסתפק בזה.

צדקה וחסד - חייב להאכיל ביום טוב לעניים ושאר אומללים שבמקומו (שו"ע תקטב ב)
ואם לא עושה כן אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו (רמב"ם יו"ט ו יח) ומשמע שאפילו
ידי מצות שמחת המועד של עצמו לא יצא.

אוכל נפש

היתר אוכל נפש - מותר לעשות בחול המועד כל מלאכה לצורך אוכל נפש, גם במלאכות שנאסרו ביו"ט כגון צידה וקצירה ואף אם כיוון מלאכתו למועד מותר (שו"ע תקלג א).
ואפילו יכול לקנות מהשוק מוכן או לקחת מחבירו מותר לעשותו בעצמו בחול המועד (שו"ע תקלד טו, משנ"ב נא).

מלאכת אומן - היתר מלאכה לצורך אוכל נפש הוא גם במלאכת אומן ולצורך אחרים. אמנם במלאכות שלא ניכר שהם לצורך המועד כגון צידה ובצירה יעשו האומנים בצנעה (שו"ע תקלד ה, משנ"ב כא).

שלא לצורך המועד - אין לעשות מלאכת אוכל נפש שלא לצורך המועד או השבת הסמוכה לו. אמנם כשעושה למועד, לא חייב לדייק בכמויות אלא עושה ברווח. ואם יוותר לאחר המועד מותר אם לא הערים (שו"ע שם א).

יש לו אוכל נפש - גם אדם שיש לו מזון בביתו מותר לעשות מלאכה לצורך אוכל נפש ואפילו לאותו סוג מזון אם יש לה יתרון על המזון הקיים, כגון שהטרי טעים יותר. ולכן אדם שיש לו פת מותר לטחון חיטים ולאפות פת חמה (שו"ע שם).

מכשירי אוכל נפש

מכשירי אוכל נפש - מותר לתקן או לבנות במועד מכשירי אוכל נפש הנחוצים לצורך הכנת האוכל למועד ואפילו במלאכת אומן (שו"ע תקמ ז) ולכן מותר להשחזיז סכין שכהתה, לתקן תנור אפיה, מערבב וכד'. ובכל הדברים הללו אינו צריך לקחת מהשכנים על מנת להמנע מתיקון במועד (משנ"ב תקמ כח). ולתקן לצורך אחר המועד אסור.

כיוון מלאכתו למועד - אם קדם הקלקול לחג אך השהה את התיקון על מנת שיעשה אותו במועד. אסור לתקנו במועד במעשה אומן (משנ"ב תקמ יח) ודווקא כשהיתה לו אפשרות לתקן קודם המועד (משנ"ב כז).

עזרי אכילה שאינם מכשירי אוכל נפש - אין היתר תיקון מכשירי אוכל נפש אלא בדברים שמכשירים את האוכל לאכילה דווקא, אבל בשאר עזרים כגון רשת של צידה אסור לתקן במלאכת אומן (שו"ע תקמא א, משנ"ב ב) לכן אסור לתקן במעשה אומן את שיש המטבח, שלחן האוכל, ארון אחסון של מזון וכד'.

צרכי הגוף

צרכי הגוף – צרכי הגוף דינם כאוכל נפש ומותר לעשות אותם במועד אפילו במלאכת אומן (ביה"ל תקמו"ה 'כל תכשיטה').

רפואה - מותר לאדם לעשות מלאכה לרפאות את גופו בחוה"מ (שו"ע תקלב ב) וכן להשתמש בתרופות גם אם אין לו רק מיחוש קל (משנ"ב שם ה).

טיפול משמרים - גם טיפולים רפואיים הנדרשים לצורך שמירת הבריאות ולא בשל חולי קיים מותרים, ואם ניתן לעשותם קודם המועד נכון לעשות כך לכתחילה (חול המועד כהלכתו ז נט).

רופא שיניים - מותר ללכת לרופא שיניים אפילו בשל כאב קל, אך לא לבדיקה שגרתית (שם).

משקפי ראייה שנשברו וזקוק להם במועד מותר לתקנם וכן מכשיר שמיעה (פסקת"ש תקמו ג).

חימום הבית – כשקר בבית ומצטערים מהקור מותר לתקן מזגן או חלון שבור (משנ"ב תק"מ יט) ואפילו במלאכת אומן (הלכות חג בחג עמ' סב. חוט שני עמוד רכג).

קרור הבית – אם מצטערים מהחום מותר להתקין מזגן ואפילו במלאכת אומן כיון שהם מצרכי הגוף. וישתדל שלא יעשה באופן שיש בו זלזול למועד (חזה"מ כהלכתו עמ' רנג בשם מנח"י ואג"מ).

טיפוח - מותר לסרוק את השער במועד. ונשים יכולות לקלוע צמות גם באופן שאסור בשבת ויו"ט, וכן להתאפר או לסדר גבותיהן (שו"ע תקמו ה).

תיקון רכב

רכב פרטי – יש מתירים רכב רק שהוא מעשה ידינו כמו החלפת נורה או צמיג (שש"כ סו נט) ויש מתירים גם במלאכת אומן כל שצריך את הרכב לנסוע במועד ולא יכול ללכת לשם ברגליו שהוא צרכי הגוף (אור"צ ג רל, חוט שני חוה"מ עמ' רט).

מקום הפסד – במקום בו אי תיקון הרכב יגרום הפסד כגון שאחרת יצטרך לשכור רכב על מנת לנסוע במועד, מותר לתקנו במועד ולכן אם נתקע אדם עם מכוניתו בדרך, רשאי להזמין טכנאי שינסה לתקן במקום, ויוכל האדם לחזור לביתו עם רכבו אם אי התיקון עשוי להביא לו הוצאות נוספות בכסף או בזמן (שש"כ שם ובהערה).

שטיפת הרכב - ראוי שלא לשטוף את הרכב בפרהסיא מחשש זלזול במועד (שש"כ ח"ח עמ' שסט ס"ק רכה). ויש שהתירו אם שוטף במכונה אוטומטית בדרך כיון שניכר שנהנה כבר במועד וכן אין כאן בעיית מלאכה כיון שרק שוכר כלים (שמירת חול המועד כהלכתו צג).

רכב ציבורי - רכב ציבורי כמו אוטובוס ומונית ומשאית להעברת מזון, שהתקלקל, מותר לתקנו בחוה"מ גם במעשה אומן, משום צרכי רבים (שש"כ סח ע"פ הגרע"י בקול סיני).

תספורת גילוח וציפורניים

תספורת וגילוח – אסרו חכמים להתגלח במועד כדי שיכנס לרגל כשהוא מסופר ומגולח ואפילו אם כבר התגלח בערב הרגל (שו"ע תקלא ב). ולמעשה נאסר הגילוח גם למי שרגיל להתגלח בכל יום (הלח"ג יח יט, הו"ע יו"ט קצ, שש"כ סו כג).

שפם – מותר לגלח השפם בחול המועד ואפילו לא מעכב את האכילה (שו"ע תקלא ח. ובוה הוא קל מימי אבלות)

גילוח ותספורת לאשה – גם הנשים בכלל איסור איסור תספורת במועד. אמנם מותרות לגלח במקומות המכוסים ושאר תיקוני נשים ולצורך טבילה. (שו"ע תקמ"ו ה, משנ"ב שם טז).

תספורת לקטן – קטן שמצער בגלל אורך שערותיו מותר לספרו במועד (שו"ע תקלא ו, משנ"ב טז).

המותרים בגילוח – במספר מקרים התירו חכמים גילוח לאדם שלא יכל להתגלח קודם המועד והם היוצא משבי או מאסר והחוזר מחו"ל לצורך עסקיו, המנודה והנודר (שו"ע תקלא ד). ולא התירו אלא באופן שדבר מניעתו היה מפורסם (משנ"ב שם יב) וכן שלא היה אפשרות להתגלח במקומו, והגיע לביתו סמוך לכניסת החג כך שהיה אנוס מלהתגלח (משנ"ב שם יג) ובתנאי שיתגלח בצנעה (שו"ע תקלה ה).

שאר אדם אנוס - שאר אדם שהיה אנוס מסיבה אחרת ונמנע ממנו להתגלח כגון שהיה חולה אסור לו להתגלח במועד (שו"ע תקלא ג).

חלאקה - יש מתירים לספר ילד קטן שמלאו לו שלוש שנים, בתספורתו הראשונה בחוה"מ, כשעושים שמחה בעקבות התספורת ומגדילים השמחה במועד (שע"ת תקלא ז בשם שו"ת גן המלך) ויש אוסרים (יו"ט וחוה"מ כהלכתו עמ' סו בשם הגר"ח ק).

אבל על אביו או אמו - שנשלמו שלושים ימי האבלות שלו בחוה"מ, וגערו בו במועד אם יש לו צורך ממשי שמצטער מהשיער יכול להתגלח במועד (בחו"ע יו"ט קצג התיר. ובכה"ח תקלא"א לג התיר רק בצורך גדול והביא מי שאסר).

אבל על שאר קרובים - אבל על שאר קרובים שחל שביעי שלו בשבת ערב הרגל ולכם לא יכל להתגלח, מותר לגלח בחול המועד (שוע תקלא ז).

גזיזת צפרנים - למנהג הספרדים גזוז ציפורניים בחוה"מ כדרכו (שו"ע תקלא א). למנהג האשכנזים דווקא אם גזז בערב החג וצמחו (רמא שם. משנב שם ב), או למי שרגיל לגזוז כל ערב שבת, או לצורך מצווה כמו לפני טבילה. (שש"כ סו לג).

בגדים – תיקון וכביסה

תפירה - אין לתפור בגדים חדשים בחוה"מ וכן אסור לסרוג או לרקום במועד או לתקן בגד שנקרע, כל שנעשה באופן שדורש מיומנות (שו"ע תקמ"א, ד-ה).

תיקון קל בבגד - מותר לתקן בגד לצורך המועד במלאכת הדיוט (שו"ע תקמ"א ה) כגון שנתלש ממנו כפתור (שש"כ סו נ"א) ואין חילוק בין אם נתקעו במועד או שנתקעו לפני המועד (משנ"ב תקמ"א ¹).

כביסה – אין מכביסין במועד ואפילו לצורך המועד (שו"ע תקל"ד א). כדי שיכנסו לרגל כשכל הבגדים כבר נקיים ומוכנים. וכיון שהאיסור אינו משום טרחא אסור גם במכונת כביסה.

ניקוי כתם מקומי בבגד – נחלקו הפוסקים בדין ניקוי כתם בבגד כגון על ידי מגבון, יש שאסרו (חוט שני ר"ח) יש שהתירו רק אם הבגד נתלכלך במועד ואין לו בגד אחר (שש"כ סו ע"ב) ויש שהתירו בכל אופן (אג"מ ה לו, חזו"ע עמ' ר) ובלבד שיעשה לעצמו או למשפחתו ולא על ידי אחרים (אג"מ שם).

מגבות ומטפחות - מגבות הידיים ומטפחות אף, מותר לכבס לצורך המועד במקום שרגילים להחליפם כמה פעמים במשך החג (שו"ע תקל"ד א, משנ"ב ד).

גרביים - יש מתירים לכבס גרביים ובגדים סינטיטיים כשאין לו אחרים כיון שדומים לכלי פשתן (שש"כ סו, י) שקלים להתלכלך וגם אין טורח בכיבוסן (משנ"ב יב) והגם שלא נהגו להקל בכלי פשתן (שו"ע ב) כאן שאין לו אחרים יש להתיר (שש"כ שם בהערה). ויש שאסרו אף בגרביים (שמירת המועד כהלכתו יד הערה 22 בשם הגריש"א).

בגדים תחתונים - יש מתירים כיבוס בגדים תחתונים לאדם שדרכו להחליפם כמעט יום ביומו ואין לו לבנים אחרים ומכבסם במכונת כביסה (חזו"ע יו"ט קצח. וכעין זה בשרגא המאיר ז' מג ג). ויש אוסרים (הלכות חג בהג עמ' רכו בשם הגריש"א) ולכן אם יכול לרכוש כמותם בקלות ירכוש. ואם לא, יוסיף אותם למכונה עם בגדי קטנים (שם בהערה). ובגדים אלו חמורים מבגדי פשתן כיון שכיבוסם קשה.

מגבות גוף – מגבות גוף כיון שדרך להחליפם כיום רק לימים רבים, יש להחמיר ולא לכבס (משנ"ב ו בשם ב"י הובא גם בחזו"ע קצח)

בגדי קטנים – מותר לכבס במועד (שו"ע שם) כיון שדרכם להתלכלך תדיר (משנ"ב ז). ולמעשה חילקו הפוסקים על פי גיל הילד:

¹ כשלא כיוון מלאכתו למועד. שש"כ שם. אמנם אפשר שכוונת המשנ"ב מצד שצרכי הגוף כאוכל נפש. וצל"ע

- **בגדי תנוקות (עד גיל שלוש ארבע) שפעמים מלכלכים כמה בגדים ביום, מותר לכבס ללא הגבלה ואפילו ביד והרבה בגדים יחד (רמ"א שם. שש"כ סו סד).**

- **בגדי ילדים שדרכם להתלכך הרבה - (בד"כ עד גיל שמונה תשע לפי הענין) אפשר לכבס ביד רק לפי הצורך המיידית (משנ"ב תקלד יא. שש"כ סו, סה). ובמכונה אפילו הרבה ביחד (שם בהערה)**

היה אנוס מלכבס – במספר מקרים התירו חכמים כביסה לאדם שלא יכל לכבס קודם המועד והם היוצא משבי או מאסר והחוזר מחו"ל לצורך עסקיו, המנודה והנודד (שו"ע תקלד א) ונראה שהוא הדין לחייל שהיה מרוחק מביתו ללא אפשרות לכבס והגיע לביתו בסמוך לכניסת החג (ראה משנ"ב תקלא יב שהביא להתיר בכל מקום רחוק שידוע הקושי לכבס בו. ומדובר שאינו בלחימה אחרת פשוט).

לצורך טהרה – אשה שראתה כתם במועד, וצריכה לבנים לטהרתה מותרת לכבס במועד (משנ"ב תקלד ח).

בגד יחיד מסוגו – מי שיש לו חליפה אחת לשבת בלבד והיתה נקיה בכניסת הרגל ונחתלכה. למנהג הספרדים מותר לכבסה במועד (שו"ע שם, אור"ח צ ג כד ג) ולמנהג האשכנזים אין היתר זה נוהג בימינו (משנ"ב שם ט).

מי שאין לו מה ללבוש – אדם שאין לו מה ללבוש, מותר לכבס וליבש בצנעה (הלח"ג יט כד)

גיהוץ - מותר לגהץ בגדים לצורך לבישתם במועד כל שעושה באופן שלא דורש מומחיות מיוחדת (רמ"א תקמא ג, משנ"ב שם ט).

צורך המועד

מלאכת הדיוט - מותר לעשות מלאכה שנעשית לצורך המועד במלאכת הדיוט כלומר באופן שלא דורש מיומנות מיוחדת. (שו"ע תקמא א).

קיימת חלופה זהה - אם יכול להשיג אותו הצורך בלי מלאכה כלל לא יעשה מלאכה במועד. כגון שצריך לעטוף תינוק למילה ויש לו בדים יפים ומכובדים לעטפו, אין לעשות לו בגד אפילו במלאכת הדיוט (משנ"ב תקמא יג) אמנם אם החלופה פחות טובה כגון שהבדים הקיימים לעטפו פשוטים, נראה להתיר במלאכת הדיוט. ויש אוסרים.¹

¹ המשנ"ב (תקמא יג) כתב לאסור עשיית בגד לתינוק כיון שיכול לעוטפו בשיראין. ומכאן כתב בשש"כ (סו מב) לאסור אם אפשר לו מבלעדי תוצרת המלאכה. אמנם ראה בראשונים ש'שיראין' הם בדי משי יקרים. מלבי"ם יחזקאל כז יט. ר"ש כלאים ט ב. וכן בריב"ש סימן רכו כתב שאפשר לעטפו בשיראין ובסדינין המצויירין ויהיה כבודו יותר. ומשמע שהאיסור דווקא באופן זה.

ספק צורך המועד - מלאכת הדיוט מותרת גם בספק צורך המועד, אם קרוב בעיניו שיהיה זה לצורך המועד (משנ"ב תקלז א. שש"כ סו מג).

טרח גדולה - מלאכה שיש בה טרחה גדולה ביותר ביחס לתועלת שהיא מביאה במועד אסורה במועד אפילו במלאכת הדיוט. ולכן צריך לשער בין גודל התועלת לגודל הטרחה (חזה"מ כהלכתו ב, לו. וכן בשש"כ סו הע' קמז).

כיון מלאכתו למועד - צרכי המועד שהיו ידועים לאדם קודם החג אין לו לדחותם למועד, ואם כיון מלאכתו למועד אסור לו לעשותה (מג"א תקלח ב. שש"כ סו לט).

דוגמאות לצרכי המועד המותרים - שטיפת הרצפות, ניקוי ושאיבת האבק, ריסוס חרקים (שש"כ סו מז, מט), **צחצוח נעליים** (אג"מ ה לו. שבט הלוי ו רמד¹) **ובתנאי שהדבר נצרך לצורך המועד ונעשה במלאכת הדיוט.**

הקלטה וצילום - מותר להקליט נאומים או שירים אם עושה כן לצורך המועד או אם הוא חושש שלא תחזור לו הזדמנות לעשות כן אחרי המועד כגון מפגש של משפחה (יבי"א ד מה. שש"כ סו סא) **והוא הדין לצילום וידאו בתנאים אלו** (חזה"כ ו קא. שש"כ סו טז).

כתיבה

איסור כתיבה - אסור לכתוב בחול המועד. ואפילו להגיה אות אחת בספר אסור (שו"ע תקמא א) **וכתיבה זו שנאסרה דווקא אם היא מלאכת אומן כגון ספר תורה, אומנם בכתיבה רגילה שלנו, כל שאינה מוקפדת ונעשית לצורך המועד מותר** (רמ"א שם. משנ"ב לה).

ספר תורה שזקוקים לו - אם אין ספר תורה אחר לקרוא בו וצריכים הציבור לתקן הספר לקריאתו, מותר לתקנו (משנ"ב שם א).

צרכי רבים - מותר לכתוב בחול המועד לצורך רבים (רמ"א תקל"ה א. הלח"ג יט מה)

אגרות שלום - מותר לכתוב אגרת שלום לחברו כל שכותב באופן לא מוקפד כיון שיש בזה קצת צורך המועד (משנ"ב לה) **וכגון שכותב לו ברכה למתנה שמביא לו.**

שינוי בכתיבה - כל שאסור בכתיבה, אסור אפילו אם נעשה בשינוי (שו"ע שם ז). **ולרמ"א נהגו גם בדברים המותרים, כשאפשר, לעשות הכתיבה באלכסון כעין היכר** (משנ"ב לד). **ולשו"ע עושים כתיבה מותרת גם ללא שינוי** (משנ"ב לא).

להקדים הכתיבה - גם בדברים המותרים בכתיבה אסור לכוין מלאכתו למועד (משנ"ב שם לא).

¹ וראה חוט שני עמ' רנא בשם החזו"א שהחמיר. אמנם אפשר שלא דיבר בימינו שנעשה בקלות על ידי הדיוט.

כתיבה שלא מתקיימת - מותר לכתוב חול המועד בכתיבה שאינה מתקיימת (רמ"א תקמה)
(י) כגון על זכויות החלון או בעזרת מים וכד'.

כתיבה במחשב או בטלפון - יש אומרים שדינה כמלאכת הדיוט שמותרת לצורך המועד ואסורה שלא לצורך המועד (הלח"ג יט, נד. חוט שני יט ו). ויש אומרים שכיון שאינה מתקיימת מותרת כל שלא נשמרת בדיסק (שש"כ סו נה ובהערה שם)... ולשיטה זו מותר לחשב במחשב כים אפילו שלא לצורך המועד אבל אסור לכתוב עבודות ולשומרם במחשב.

הדפסה במדפסת - יש אומרים שנחשבת למעשה הדיוט בגלל פשטות עשייתה ומותרת לצורך המועד (יבי"א ח מח. חוה"מ כהלכתו ו הערה רכח), ויש אומרים שנחשבת למעשה אומן מצד איכות התוצאה שאסור אפילו לצורך המועד (גרמ"א, חוט שני עמ' רמט). ובמקום הפסד או לצורך רבים יש להתיר בכל אופן (הל' חג בחג עמ' רצז).

ציור - קטנים יכולים לצייר במועד כיון שהוא מעשה הדיוט לצורך המועד. וכן הדין לאדם גדול שמשרבט רישומים סתמיים על נייר ויש לו צורך בזה. אמנם מי שמוכשר בציור אסור לצייר ע"פ כישוריו.

מסחר במועד

איסור מקח וממכר - אסור חכמים מקח וממכר במועד, ואיסור זה אפילו בכלשהו (שו"ע תקלט א), כיון שיש בה טורח וגם יכולה להביא לידי צער, או לידי עשיית מלאכה או שתעסיק את האדם באופן שלא יהיה פנוי לשמחת המועד.

מאכל שאינו מתקיים - מוכרי תבלין או ירק וכל דבר שאינו מתקיים, פותחין ומוכרים כדרכם בפרהסיא, שהכל יודעין שהם לצורך המועד (שו"ע שם י) וכן שאר מזון שניכר שנרכש לצורך המועד ואפילו מתקיים (משנ"ב שם לג).

שאר צרכי המועד - שאר צרכי המועד המתקיימים כגון בגדים וכלים מותר למכור במועד בצנעה, כלומר שאם נמצא במקום פתוח לרבים פותח דלת החנות חלקית, ואם נמצא במקום מוסתר פותח כדרכו (שו"ע שם יא).

דבר האבד - היתה לו סחורה שאם לא ימכור אותה במועד, שוב לא יוכל למכרה אפילו במחיר הקרן, מותר למכרה במועד (שו"ע תקלט ד).

חסר לו לשמחת יום טוב - אדם שאין לו מספיק כסף לשמחת המועד מותר לו לעסוק במקח וממכר ולהוציא יותר לשמחת יו"ט. אבל אדם שיש לו כסף ורק נמנע מלהוציאו אסור (תקל"ט ד).

מבצעים מיוחדים - מבצע מיוחד שלא היה קודם המועד וגם לא יהיה כמותו לאחריו, מותר לקנות בו אפילו שלא לצורך המועד. אבל מבצע שהיה קודם המועד ודחה את

הרכישה בכוונה למועד או שמצוי כמותו גם לאחר המועד אסור לרכוש בו שלא לצורך המועד (שו"ע שם ה)

רווח מרובה מצוי – הזדמנה לו עסקה ברווח חריג אך אפשר שיהיה מצוי גם לאחר המועד, מותר לסחור בה אם יעשה זאת בצנעה וכן יוציא יותר להוצאות יום טוב (שו"ע שם ה ע"פ משנ"ב שם ה)

מלאכות נלוות - נחלקו האחרונים האם ההיתרים כאן למסחר לרווח מוגבלים רק למסחר עצמו או כוללים גם את המלאכות הנלוות למסחר כגון חיתוך בדים למכירה וכתביבת חוזים והדפסתם וכד'. ולכן נכון להמנע כשאין הכרח (חזו"כ י סה) אמנם במסחר משום דבר האבד מותר גם במלאכות הנלוות (שו"ע תקל"ט ט. משנ"ב שם ל)

הוספה על קניות הנצרכות - מי שנוסע לקנות מזון במקום רחוק לצורך המועד, ודרכו לקנות בפעם אחת כמות גדולה כדי לחסוך זמן והוצאות הנסיעה, רשאי לעשות כן גם במועד. והוא הדין אם נמצא במקום מרוחק מסיבה אחרת והרכישה שם במועד תחסוך לו את הנסיעה הנוספת (אג"מ ה לו ג).

דבר האבד

מבוא - מותר לעשות מלאכה בחול המועד גם במלאכת אומן על מנת למנוע נזק (שו"ע תקלו"א). אך חז"ל הגבילו היתר זה לתנאים מסויימים כמובא להלן.

הפסד מהקרן - גדר נזק לענין דבר האבד הוא שמפסיד מהקרן של דבר שכבר בבעלותו, אמנם הפסד ברווח אינו נחשב דבר האבד (שו"ע תקל"ד).

כיוון מלאכתו למועד - היתר דבר האבד הוא דווקא כשלא היתה לאדם אפשרות לעשות קודם המועד. אמנם אם דחה בכוונה מלאכתו למועד אסור לטפל בה גם במועד (שו"ע תקלו"ו)

עשיה בצנעה - אם ניתן לעשות מלאכת דבר האבד בצנעה יקפיד לעשותו כך כדי לא להכשיל לאחרים שיסברו שהמלאכה מותרת (שו"ע תקלה ב. משנ"ב יב).

טרחת יתרה - תכלית היתר מלאכה בדבר האבד הוא כדי שיהיה האדם פנוי לשמחת המועד, ולכן ההיתר דווקא אם אין בו טרחת יתרה (שו"ע תקלו"ב), ויש לשער את הפסד הנזק מול השקעת הזמן הנדרשת.

ספק נזק - בספק דבר האבד, אם הנזק מצוי במציאות כזו, יש להתיר גם על פי גירי דבר האבד (משנב תקלו"א).

תוספת נזק מועט - קלקול קיים שהמנעות מטיפול בו תגרום לתוספת נזק מועט אך לא להפסד הדבר, אינו נחשב דבר האבד לתקנו במלאכת אומן. ולכן אסור לתקן נעליים קרועות בחול המועד (רמ"א תקמ"ד. משנ"ב י) אלא אם ללא תיקון יתקלקלו לגמרי וצריך להם.

השקיה - מותר להשקות צמחים בעציצים או בגינה גם בהשקיה ידנית, כשההשקיה דרושה להם שלא יפגעו (שו"ע תקלו א).

תשלום חובות - מותר לשלם חובות שאם לא ישולמו יחוייב בקנס או יפסיד הנחה.

השבת אבידה - מותר לפרסם מודעה על מציאה אם יש חשש שהמאבד נמצא במקום רק בחג (שש"כ סז יז).

פועלים קבועים - פועלים הקבועים אצלו ומחוייב לשלם שכר להם אפילו אם יבטלו מעבודתם ואין אפשרות להוציאם לחופשה שנתית בימים אלו מסיבה כלשהיא, המקל להעסיקם במועד יש לו על מה לסמוך (שש"כ סז יב ושם בהע' מ להחמיר בשם הגרשז"א).

צרכי מצווה

צרכי מצווה לעצמו - מותר לאדם לקשור ציציות לעצמו במועד (שו"ע תקמה ג) אפילו לצורך שימוש לאחר המועד (משנ"ב שם יב).

צרכי מצווה לאחרים - אין לעשות מלאכה לצרכי מצווה לאחרים לצורך שלאחר המועד. אמנם לצורך המועד מותר אפילו במלאכת אומן וכן יכול גם לקבל שכר על מלאכתו (רמ"א שם. משנב יד) אמנם דווקא באופן שבכך יתאפשר לו להוציא יותר לשמחת יום טוב מה שלא יכל קודם לכן (שעה"צ כא).

כשניכר שהוא לשמחת החג - כשניכר שהוא לשמחת החג יש להתיר צורך מצווה של אחרים בשכר אפילו אינו צריך את תוספת הכסף לשמחת יום טוב ולכן מותר לשלם לבניית סוכה כשאינן מי שיעשה בחינם, לקטוף ערבות למכרן למצווה, מותר לנגן בשמחת בית השואבה בשכר (שש"כ סז הע' קעט בשם הגרשז"א שדומה לאוכל נפש).

לעילוי נשמת

חביבה בת חנניה ע"ה

**הרב שלום חיים בן קאמר ע"ה
מרת מזל בת לונה ע"ה**

יעקב בר מסעודה ע"ה

לרפואת כל חולי ישראל

ובכללם

יוסף בן מרגלית

מרים בת מרגלית

עדי בן חיה אסתר